JYX
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Aerila, Juli-Anna; Kauppinen, Merja; Ojaranta, Anu; Sario, Suvi; Siipola, Mari

Title: Sanojen sinfoniaa Lounais-Suomessa 2021–2022 : Hankkeen tutkimusraportti

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Turun kaupunki

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Aerila, J.-A., Kauppinen, M., Ojaranta, A., Sario, S., & Siipola, M. (2022). Sanojen sinfoniaa Lounais-Suomessa 2021–2022 : Hankkeen tutkimusraportti. Turun kaupunki. https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Sanojen%20Sinfoniaa%20tutkimusraportti_saavutettava.pdf

Sanojen sinfoniaa

Lounais-Suomessa 2021–2022

Hankkeen tutkimusraportti

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

TURKU
Kirjasto

Sisällysluettelo

1. Johdanto ja hankkeen esittely 3

2. Hankkeen tutkimuksellinen tarkastelu 4

2.1 Kirjavinkkaukset lukemaan kannustamisessa 4

2.2 Kirjavinkkaustutkimus osana Sanojen Sinfoniaa Lounais-Suomessa -hanketta 5

3. Tulokset 6

3.1 Kirjavinkkarikysely 6

3.1.1 Kirjavinkkausohjelman toteutuminen 6

3.1.2 Kirjavinkkarin toiminta 8

3.1.3 Kehittämisehdotuksia kirjavinkkauksiin 11

3.2 Opettajakysely 11

3.2.1 Taustatiedot 11

3.2.2 Kirjavinkkaustoiminta opettajien kokemusten perusteella 13

3.3 Kirjavinkkari- ja opettajakyselyn tulosten vertailu 16

3.4. Kirjavinkkaukset ja kyselytutkimuksen tulokset tilastotietojen valossa 19

3.5 Oppilaskysely: esimerkkinä kahdeksannen luokan kirjavinkkaus 20

4. Kirjavinkkauskyselyjen tulokset pähkinänkuoressa 23

5 Kehittämisehdotuksia 25

Lähteet 26

Liite 1. Kirjavinkkauksista valmistuneita opinnäytetöitä 26

1. Johdanto ja hankkeen esittely

Sanojen sinfoniaa Lounais-Suomessa oli opetushallituksen rahoittama ja Lukuliikkeen Lukeva kunta -verkostoon kuuluva hanke. Tavoitteena oli konseptoida ja markkinoida alueen kunnissa lukemista edistäviä palveluita, toteuttaa Lukeva kunta -kokeiluja, kehittää kirjastohenkilökunnan osaamista sekä vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta. Mukaan ilmoittautui 20 kuntaa Lounais-Suomen alueelta.

Monipuolisen lukutaidon edistäminen on kirjastojen lainmukainen velvollisuus. Lounais-Suomen yleisten kirjastojen mediakasvatussuunnitelma valmistui vuonna 2020. Hankkeeseen sisältyvät toimet olivat mediakasvatussuunnitelman osaamisen kehittämisen linjausten mukaisia.

Lukeva kunta -kokeilujen tavoite oli kehittää uusia lukemista ja sanataidetta edistäviä toimintamalleja kuntiin ja toteuttaa niitä. Kokeilut olivat poikkihallinnollisia ja niihin pyrittiin sitouttamaan laajasti myös kolmannen sektorin toimijoita. Kunnissa syntyneitä ideoita kokeiltiin käytännössä, ja kokemuksia jaettiin alueella jo olemassa olevissa kirjastojen yhteistyöverkostoissa, jolloin tulokset hyödyttivät kaikkia alueen kuntia. Kouluyhteistyön tavoite kokeilukunnissa oli Seinäjoen kaupunginkirjaston erityistehtävän johdolla laaditun koulun ja kirjaston yhteistyösopimuksen käyttöönotto niissä kunnissa, joissa vastaavaa sopimusta ei vielä ollut.

Hankkeessa toteutettiin sanataiteeseen ja lukemiseen liittyviä kiertuetyyppisiä tapahtumasarjoja ja kokeiltiin uusia etätoimintatapoja. Hankkeen aikana varmistettiin, että kaikissa kunnissa oli laadittu kirjaston ja koulun yhteistyösopimus. Kirjastojen henkilökunnalle järjestettiin täydennyskoulutusta markkinoinnista ja lukemisen edistämisestä. Lapset ja nuoret taas otettiin mukaan hankkeen toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen.

Hankkeen aikana opittuja asioita levitettiin alueella kirjastojen välisissä verkostoissa ja niistä tiedotettiin valtakunnallisesti alueellisen kehittämistehtävän omaavien AKE-kirjastojen kokouksissa sekä kirjastot.fi:n uutisissa. Hankkeen tuloksena alueen kirjastojen henkilökunnan osaaminen monilukutaidon edistämisessä nousi ja alueen kunnilla oli parempi valmius toteuttaa tulevaa kansallista lukutaitostrategiaa.

Sanojen sinfoniaa Lounais-Suomessa -hankkeeseen liitetyssä tutkimushankkeessa, joka sai Opetushallitukselta erillisen lisärahoituksen, haluttiin keskittyä vinkkaustoiminnan tarkasteluun erilaisista näkökulmista sekä saada välineitä kirjavinkkaustoiminnan kehittämiseen. Tutkimuksen toteuttivat tutkijat Juli-Anna Aerila Turun yliopistosta, Merja Kauppinen Jyväskylän yliopistosta sekä Anu Ojaranta vapaana tutkijana. Tutkimusaineiston keruussa avusti Sanojen sinfoniaa Lounais-Suomessa –hankkeen koordinaattori Suvi Sario. Tutkimusaineiston keruuseen ja analyysiin osallistui myös projektitutkija Mari Siipola Turun yliopistosta.

2. Hankkeen tutkimuksellinen tarkastelu

2.1 KIRJAVINKKAUKSET LUKEMAAN KANNUSTAMISESSA

Kirjavinkkaustoimintaa on Suomessa ollut ainakin 1990-luvun alusta lähtien. Marja-Leena Mäkelä kirjoitti ensimmäisen kirjavinkkausta käsittelevän oppaan Kirjavinkkauskirjan vuonna 1995. Kirjavinkkauksia on tarkasteltu Suomessa opinnäytetöissä pro gradu tutkielmista ammattikorkeakoulun opinnäytteisiin koko 2000-luvun ajan (Liite 1). Tutkimuksissa tarkastellaan vinkkausta erilaisten asiakasryhmien näkökulmista ja myös erilaisia vinkkaustyylejä.

Suomessa kirjavinkkauksia ovat alusta lähtien toteuttaneet pääasiassa yleiset kirjastot. Vinkkaustoiminnasta on muodostunut pysyvä käytäntö lasten ja nuorten lukemisen edistämistyössä. Suomessa toimii kirjavinkkariyhdistys. Suomen kirjastoseura on Suomen kirjavinkkariyhdistyksen kanssa yhteistyössä lisäksi laatinut suositukset kirjavinkkauksen järjestämiseksi yleisissä kirjastoissa (Kirjastoseura, 2021). Kansainvälisissä tuoreissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota muun muassa oppilaan omiin kirjavalintoihin, oppilaita innostaviin kirjavinkkauksiin, kirjavinkkauksen vaikutuksiin oppilaiden lukuintoon sekä kirjavinkkarien, opettajien ja oppilaiden kokemuksiin onnistuneista vinkkaustilanteista. Tutkimusten tuloksia kannattaa kuitenkin aina tulkita kansallisia kirjallisuuteen, lukemiseen, kirjallisuudenopetukseen ja pedagogiikkaan liittyviä erityispiirteitä vasten. Seuraavassa nostetaan esiin yleisiä tuloksia tutkimuksista.

Bang-Jensen (2010) tarkasteli oppilaiden kokemuksia kirjavinkkausten kirjavalinnoista ja niiden merkityksestä lukijuudelle. Tutkimuksessa haastateltiin 12 neljännen- ja viidennen luokan oppilasta. Kirjalistalla olevat, vinkatut kirjat houkuttelivat lukemaan, koska oppilaat tiesivät, että kirjat oli valittu erityisin kriteerein, eli ne olivat laadukkaita. Oppilaat olivat myös tietoisia suosikkigenreistään ja etsivät kirjoja tämän perusteella. Kirjalista saattoi toimia yksinäänkin valinnan perustana, mutta kirjavinkkarilla saattoi olla myös merkittävä rooli yhdistäessään kirjalistat, oppilaat ja opettajat. Oppilaat olivat usein tietoisia omasta lukutaidostaan suhteessa muihin oppilaisiin sekä siitä, että oli olemassa vaativuudeltaan eritasoisia kirjoja. (ks. myös Schmidt, 2020). Bang-Jensenin (2010) johtopäätöksenä oli se, että kun oppilas valitsee luettavaa, valinnan tulisi tukea oppilaan ymmärrystä kirjallisuudesta, lukemisesta sekä heistä itsestään lukijoina eikä vahvistaa sosiaalista jaottelua.

Batchelor ja Cassidy (2019) esittelevät viides- ja kuudesluokkalaisten muodostamat kriteerit lukemaan innostavalle kirjavinkkaukselle:

1. **Energisyys: aito ilmaisu ja halu kertoa**
   Kerro ja esiinny kuvaten, kuinka nautit kirjasta. Robottimainen esitys ei innosta.
2. **Tiivistä: älä kerro liikaa**
   Kuvaa lyhyesti ainakin teema, juoni ja hahmot.
3. **Tarjoa lukunäyte tekstistä**
   Tämä saa eniten positiivista palautetta oppilailta.
4. **Luo yhteys: tee kirjasta oppilaille merkityksellinen**
   Miten kirja liittyy oppilaiden elämään tai yhteiskuntaan? Mitä oppilaat voivat oppia siitä? Huomioi oppilaiden identiteetit: kulttuuri, kieli, vähemmistöt. Voivatko oppilaat löytää itsensä kirjasta?
5. **Flow: valmistele keskustelua**
   Kerro kirjasta keskustelevasti, kuten kertoisit siitä ystävälle. Ole kuitenkin suunnitelmallinen.
6. **Aika: pidä tiiviinä**
   Oppilaiden mielestä liian pitkät vinkkaukset eivät todellisuudessa olleet pidempiä kuin muut, mutta ne olivat huonommin jäsenneltyjä.

Chon (2021) tutkimuksessa tarkasteltiin kirjavinkkauslistoja ja tietoja lainatuista kirjoista. Tutkimuksen mukaan kirjavinkkauksella on merkitystä lainausmääriin, sillä vinkkaukset vaikuttivat siihen, kuinka paljon kirjoja lainattiin. Myös kirjavinkkausten järjestämisellä ja sisällöllä on suuri merkitys lukuintoon. Park, Jho ja Lee (2021) tutkivat oppilaiden vapaan kirjavalinnan merkitystä erityyppisten lukijoiden lukijuuteen. Oppilailta kysyttiin ennen kirjan lukemista ja kirjan lukemisen jälkeen, kuinka innostuneita he olivat lukemisesta. Osa oppilaista luki itse valitsemansa kirjan ja osa opettajan valitseman kirjan. Opettajan valitseman kirjan lukeneet oppilaat olivat lukemisen jälkeen vähemmän innostuneita lukemisesta kuin itse valitun kirjan lukeneet oppilaat. Lisäksi sellaiset oppilaat, jotka olivat innostuneita lukemisesta jo kirjavinkkauksen aluksi, olivat tutkimuksen mukaan saaneet muita enemmän tietoa kirjoista ja he olivat käyttäneet kirjastoa useammin.

Schmidtin (2020) toteuttamassa ruotsalaisessa tutkimuksessa havainnoitiin kirjavinkkauksia ja haastateltiin vinkkauksen jälkeen kirjavinkkareita, opettajia ja oppilaita. Haastattelut olivat ryhmähaastatteluja, jotka järjestettiin erikseen kirjavinkkareille, opettajille ja oppilaille. Opettajien ja kirjavinkkarien kirjavinkkaukseen liittyvissä keskusteluissa painottuivat erilaiset näkökulmat. Opettajat ajattelivat, että kirjavinkkaukset keskittyvät pääasiassa lukutaidon kehittämiseen ja sujuvoittamiseen. Kirjastonhoitajat sen sijaan keskittyivät lukuinnon lisäämiseen. Myös lasten haastattelussa painottui tavoite lukea sujuvasti. Lapset eivät juurikaan puhuneet lastenkirjallisuuden herättämästä innostuneisuudesta tai tunteista. Opettajien puhe lukutaidon kehittämisestä liittyy lähinnä lukemiseen toimintana - he eivät puhu lasten kokemuksista tai kriittisestä lukemisesta. Kirjavinkkauksissa oli huomattavissa kapea-alaisuutta: genre oli pääasiassa fiktiivistä lastenkirjallisuutta, kirjoja oli tarjolla vain valtaväestön kielellä (ruotsiksi), eikä vinkkauksissa ollut esillä esimerkiksi äänikirjoja tai muita vaihtoehtoja kuin fyysinen, painettu kirja.

Schmidtin (2020) tutkimuksessa haastateltujen vinkkarien, opettajien ja oppilaiden kesken ei syntynyt puhetta siitä, miten luokissa muodostetaan käytänteitä, jotka synnyttäisivät dialogia vertaisten ja aikuisten kanssa. Tulosten perusteella opettajan läsnäolo kirjavinkkauk-

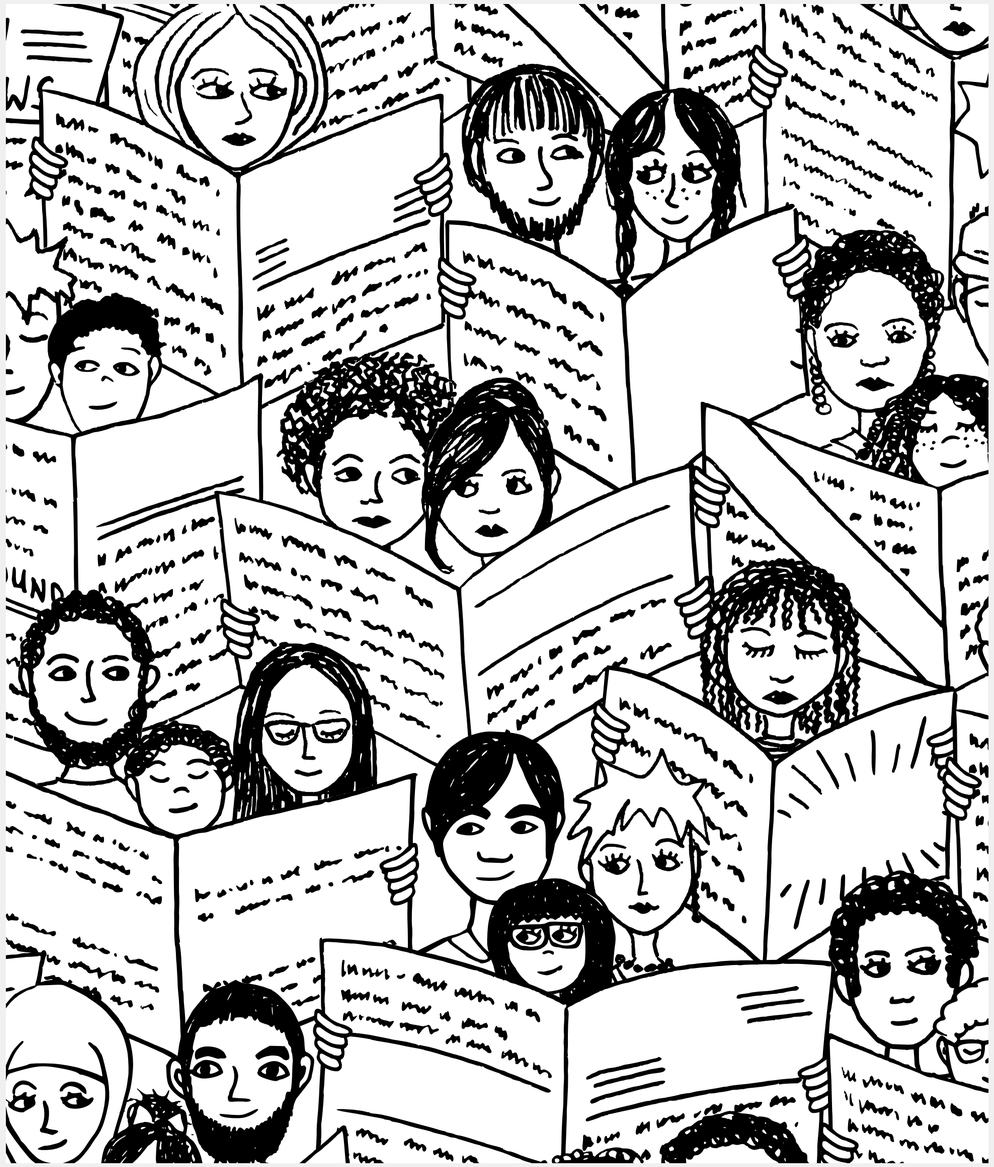

sen aikana auttoi positiivisen ilmapiirin luomiseen, koska opettaja saattoi rohkaista oppilaita osallistumaan ja kommentoida vinkkausta positiiviseen sävyyn. Opettajien ja kirjavinkkarien tiedonkulussa on kohentamisen varaa, sillä Schmidtin (2020) mukaan kirjavinkkarit eivät tiedä, mitä vinkkauksen jälkeen tapahtuu: miten kirjoja luetaan, minkälaisia keskusteluja käydään tai miten kirjat näkyvät luokkahuoneessa käytännössä.

2.2 KIRJAVINKKAUSTUTKIMUS OSANA SANOJEN SINFONIAA LOUNAIS-SUOMESSA -HANKETTA

Sanojen Sinfoniaa Lounais-Suomessa -hankkeessa haluttiin tietoa kirjavinkkausten järjestelyistä ja toteuttamisesta sekä toimijoiden kokemuksista kolmesta eri näkökulmasta: kirjavinkkarien, opettajien ja oppilaiden. Tutkimusaineiston keruuta varten luotiin tutkimuskonteksti, jossa aineistoa kerättiin sähköisin kyselylomakkein, kirjavinkkaukseen liittyvistä tilastotiedoista sekä kirjavinkkarien käyttämistä kirjalistoista. Kirjavinkkareiden kyselylomakkeissa oli kysymyksiä sekä yleisesti kirjavinkkausohjelmasta että konkreettisesta kirjavinkkauksen toteutumisesta. Opettajien kyselylomakkeessa oli samoja kysymyksiä, mikä mahdollisti tulosten keskinäisen vertaamiseen. Oppilaille suunnattu kysely koski kirjavinkkaustilannetta ja oppilaiden suhdetta lukemiseen, ja se toteutettiin kirjavinkkauksen yhteydessä. Kaikille vastaajaryhmille laadituissa kysymyksissä oli sekä Likert-asteikollisia väittämiä että avokysymyksiä.

Tutkimusaineistoa kerättiin kaikista Sanojen sinfoniaa Lounais-Suomessa hankkeen kunnista sekä suomeksi että ruotsiksi. Tutkimusaineiston keruu aloitettiin tilastotiedon keräämisellä keväällä 2021 ja sähköisin kyselylomakkein syksyllä 2021. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja aineiston esittelyssä pyrittiin anonymiteettiin. Kirjavinkkarikysely lähetettiin kuntien kirjastoihin, kuten myös opettajakysely, jonka kirjastot toimittivat eteenpäin kunnan opettajille. Aineistonkeruusta ja kuntakohtaisista tutkimusluvista huolehti hankekoordinaattori Suvi Sario. Hankekuntien kirjastonjohtajilta pyydettiin tilastotietoja kirjavinkkausten osalta viimeiseltä kolmelta vuodelta. Alun perin tarkoitus oli saada tilastotiedot viimeiseltä viideltä vuodelta, mutta niitä ei ollut valitettavasti saatavilla, koska kirjavinkkaustilastoja on kerätty virallisesti vasta vuodesta 2018 alkaen.

Kyselytutkimuksiin vastasi kaikkiaan 18 kirjavinkkaria, 34 perusopetuksen opettajaa ja kahden luokan oppilaat (8. luokka). Vastaajat olivat 14 hankekunnasta. Vastaukset analysoitiin määrällisellä ja laadullisella sisällönanalyysilla. Kyselyjen tulokset selvitetään luvussa 3. Tulosten tarkastelussa on hyvä ottaa huomioon, että kyselyyn vastasivat kunkin kunnan kirjavinkkarit ja opettajat. Kyselyiden tulokset kuvastavat siis heidän käsityksiään oman kuntansa vinkkaustoiminnasta, mikä saattaa erota esimerkiksi kunnan virallisista tilastoista.

3. Tulokset

3.1 KIRJAVINKKARIKYSELY

3.1.1 Kirjavinkkausohjelman toteutuminen

Kirjavinkkarien (N=18) mukaan 89 prosentilla hankekunnista on vakiintunut vinkkausohjelma ja 11 prosentilla ei ohjelmaa ole (kuvio 1).

Säännöllisesti hankekunnissa vinkataan useimmiten 5.-luokkalaisille (9 kunnassa), 3.-luokkalaisille (7 kunnassa) ja 6.-luokkalaisille (7 kunnassa). Vain yksittäisissä kunnissa vinkataan varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa tai toisella asteella. (Kuvio 2.)

Kirjavinkkausten suhteellinen määrä on pysynyt viiden viime vuoden aikana hankekuntien kirjastoissa vakiona pandemian aiheuttamista rajoituksista huolimatta. Noin puolella kirjastoista järjestettiin yli 10 vinkkausta vuodessa, ja kokonaan vinkkaamattomien kirjastojen määrä laski pandemian aikana noin 20 prosentista 5 ja 12 prosenttiin. (Kuvio 3.)

Kuvio 1. *Vinkkausohjelmat hankekunnissa*

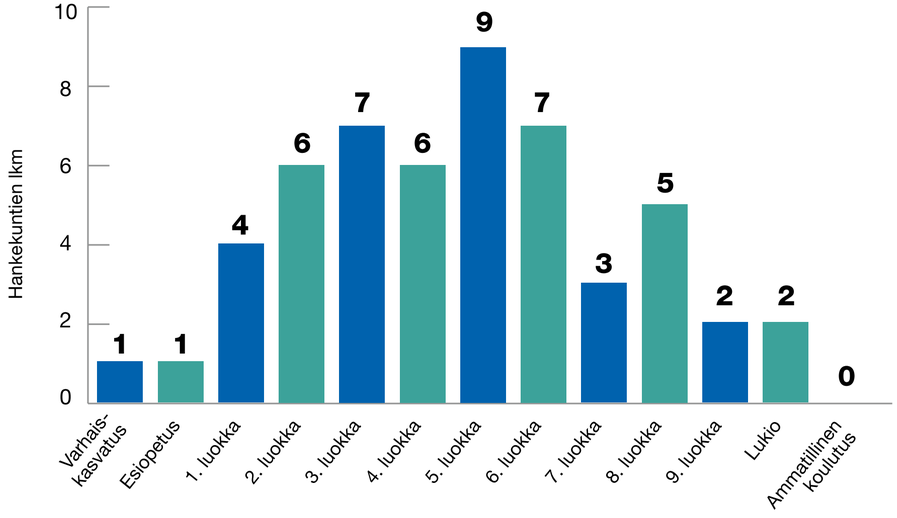

Kuvio 2. *Hankekunnissa vinkatut luokka-asteet*

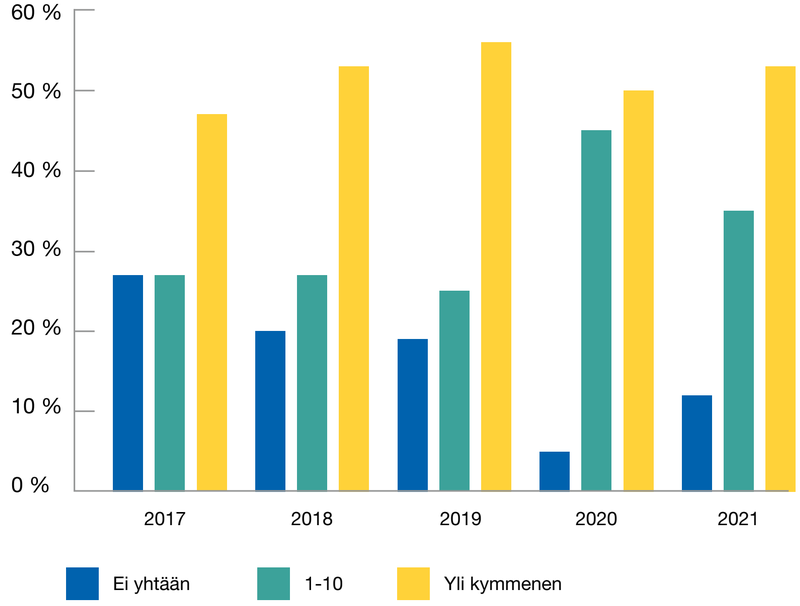

Kuvio 3. *Vinkkausten määrä hankekunnissa vuosina 2017-2021*

Kaikki hankekuntien kirjastot järjestävät vinkkauksia omissa tiloissaan ja reilu puolet kouluissa. Huomionarvoista on, että miltei kaksi kolmasosaa kirjastoista tekee virtuaalivinkkauksia. (Kuvio 4.)

Kirjavinkkarit ovat varsin itseoppineita tämän kyselyn perusteella: 94 prosenttia vinkkareista on opetellut vinkkaamaan omatoimisesti ja kaksi kolmasosaa vinkkareista on oppinut vinkkaamaan mallinnuksen pohjalta tai lyhytkoulutuksissa. Reilu kolmasosa vinkkareista on käynyt puolestaan pidemmän vinkkauskoulutuksen. (Kuvio 5.)

Lähes kaikki kyselyyn vastanneet vinkkarit (18 vastaajaa) käyttävät vinkkausvalmisteluihin kuuluvaa työaikaa kirjojen lukemiseen. Puolet vinkkareista kuitenkin tarkentaa, että kirjojen lukemista ei lasketa työaikaan tai siihen on käytettävissä huomattavan vähän aikaa, kuten yksi etäpäivä vuodessa. Kirjojen lukemisen lisäksi aikaa menee kirjojen ja lukunäytteiden valitsemiseen sekä (PowerPoint-)esityksen valmisteluun. Myös tiedonhaku ja opettajan kanssa tehtävä yhteistyö kuuluvat valmisteluihin.

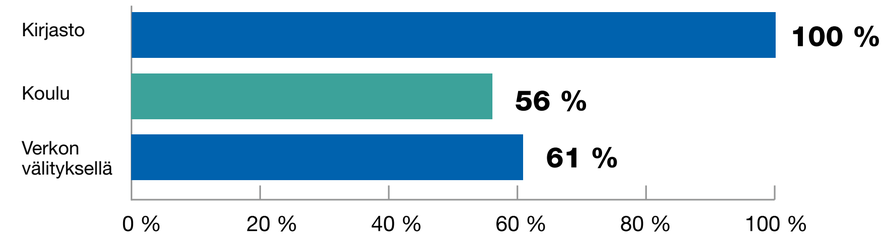

Kuvio 4. *Vinkkauspaikat*

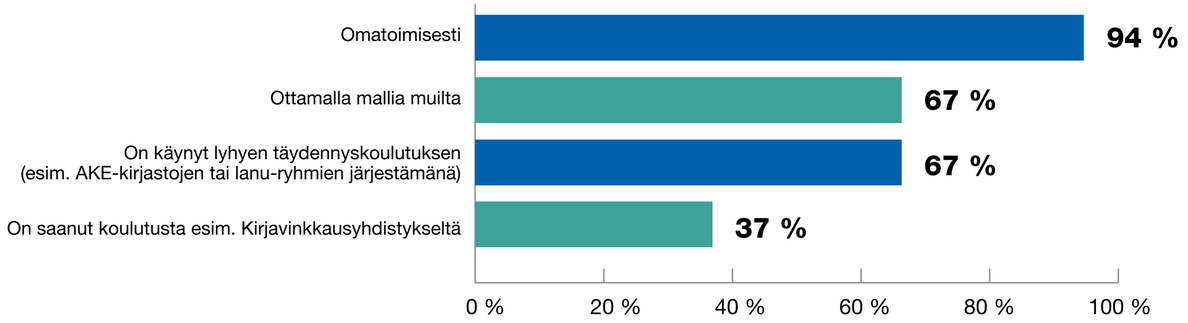

Kuvio 5. *Kirjavinkkarien vinkkaamaan oppiminen*

3.1.2 Kirjavinkkarin toiminta

Kirjavinkkarin toiminta jakaantuu vinkkarien näkemysten perusteella kolmeen osaan: ennakkovalmisteluihin (sisältää koulun kanssa tehtävän yhteistyön), vinkkaustapahtumaan ja tapahtuman arviointiin.

Kirjavinkkauksen valmistelut ovat varsin praktisia: vinkkari valitsee kirjat, tekee listan ja on yhteydessä opettajaan. Itse vinkkaustilanteeseen ei juurikaan valmistauduta. Noin 60 prosenttia kirjavinkkareista suunnittelee toimintaa opettajan kanssa etukäteen (kuvio 6).

Kirjavinkkari esimerkiksi kyselee, onko opettajalla toiveita kirjoista tai aihepiireistä (8 vastaajaa). Lisäksi selvitetään luokan erityistarpeet, kuten lukutaito ja sen taso (3 vastaajaa). Luokan oppilaiden kielivarantoja ja aikaisempia vinkkauksia ei juurikaan selvitetä. Nämä asiat tulevat esiin yksittäisinä mainintoina avokentissä. (Kuvio 7.).

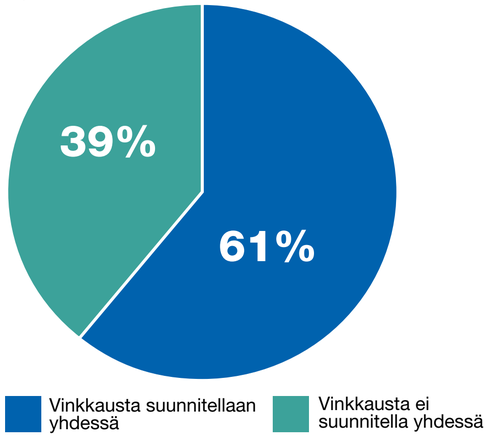

Kuvio 6. *Opettajan kanssa tehtävä yhteistyö vinkkauksen suunnittelussa*

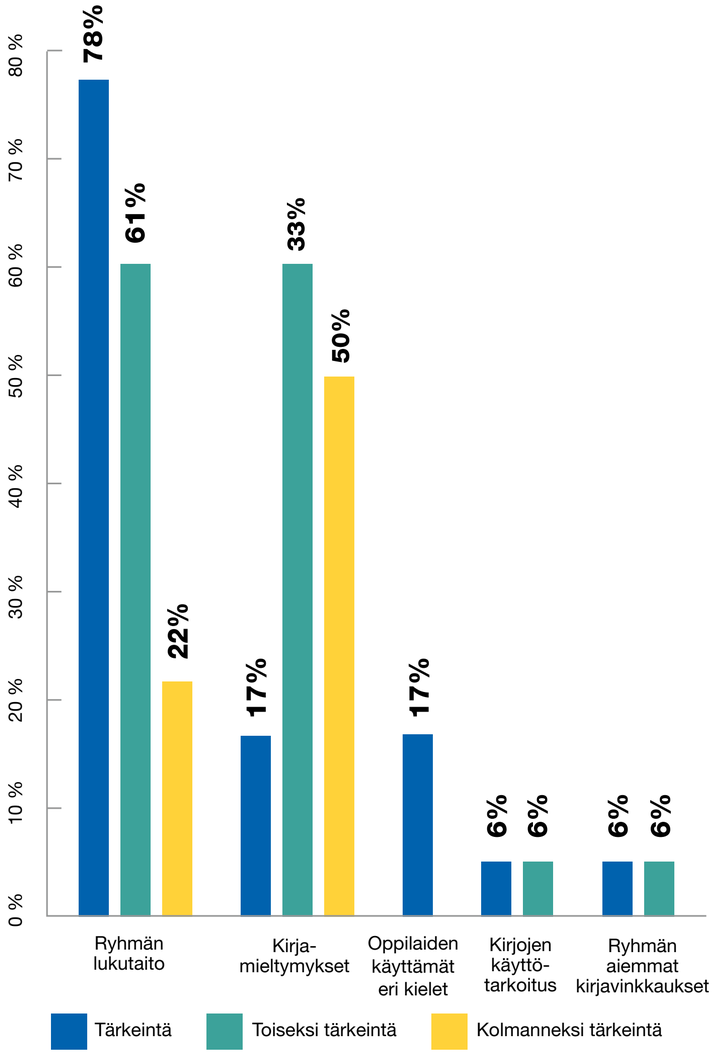

Kuvio 7. *Kirjavinkkarin selvittämät asiat ennen vinkkausta.*

Kirjavinkkarien mukaan opettajat ovat pääsääntöisesti aktiivisesti mukana vinkkauksissa (kuvio 8).

Vinkkarin ennakkovalmisteluihin mainittiin kuuluvan muun muassa seuraavaa:

Vinkkari

- hankkii tietoa uusista kirjoista
- tekee opettajalle listan vinkatuista kirjoista
- kysyy sähköpostitse opettajilta toiveita
- varmistaa monipuolisen kirjavalikoiman (esim. kaunokirjallisuus, tietokirjat, sarjakuvat)
- tarkistaa, mitä on vinkannut ryhmälle aiemmin
- selvittää oppilaiden kielitaustan ja etsii sopivia kirjoja sen mukaan.

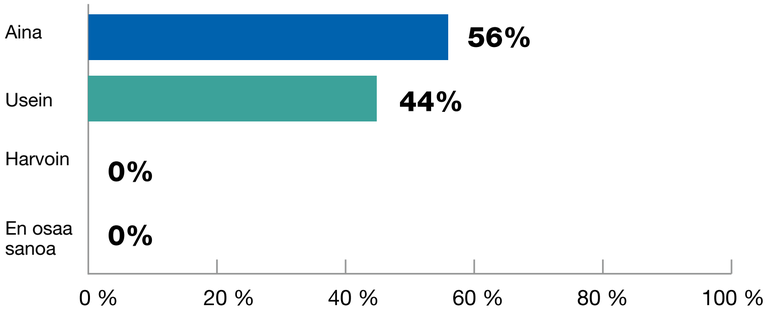

Kuvio 8. *Vinkattavan luokan opettajan osallistuminen vinkkaukseen.*

Vinkkaukset ovat pääasiassa teema- tai genrevinkkauksia, joissa kirjojen valintakriteerinä on oppilaiden lukutaidon taso ja lukutaidon kehittäminen. Oppiaineisiin suuntautuvia tai eheyttäviin teemoihin, esimerkiksi eri-ikäisten eettiseen pohdintaan, liittyviä kirjavinkkauksia ei juurikaan järjestetä. (Kuvio 9.)

Kyselyyn vastanneista kirjavinkkareista puolet kertoo asettavansa tavoitteita vinkkaukselle. Reilulla kolmasosalla vinkkaajista ei ole vinkkaukselle erityisiä tavoitteita (kuvio 10).

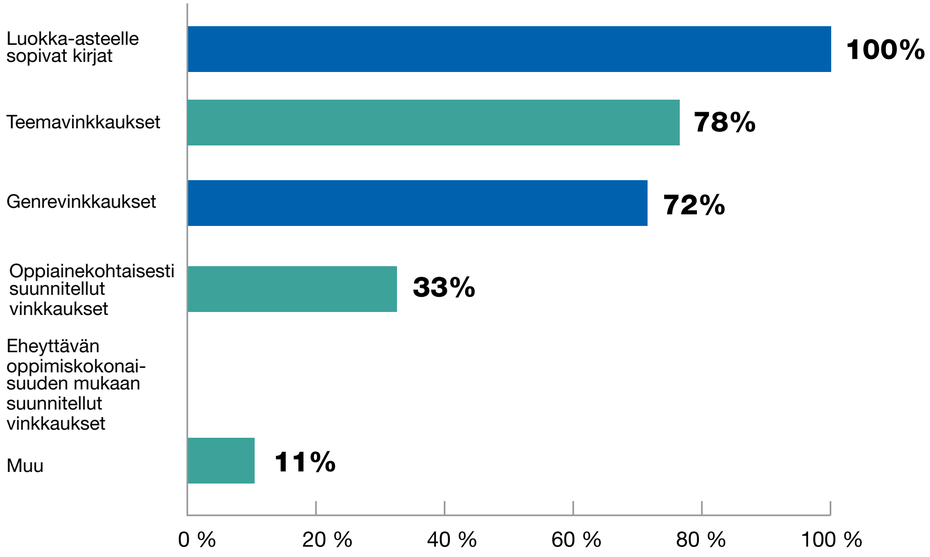

Kuvio 9. *Kirjastojen tarjoamat erilaiset vinkkaukset*

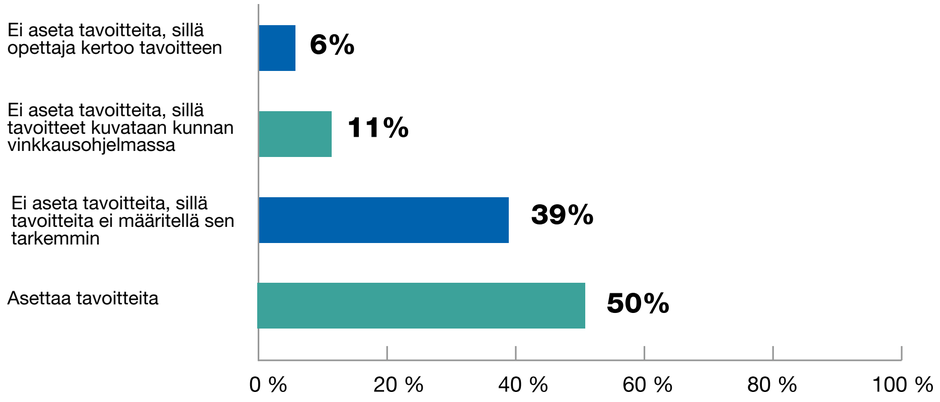

Kuvio 10. *Vinkkauksille tavoitteiden asettamisen yleisyys*

Tavoitteeksi yksittäiselle vinkkauskerralle mainitaan muun muassa se, että

- oppilaat lainaavat vinkattuja kirjoja
- jokainen löytää kirjan
- jokaista vinkattua kirjaa lainattaisiin edes yksi kappale
- on hyvä ilmapiiri
- syntyy lukuintoa
- luodaan elämyksiä.

Tärkeimmiksi vinkkauksen tavoitteiksi vinkkarit määrittelevät sen, että myös heikot ja vastahakoiset lukijat otetaan vinkkauksessa huomioon (100 %), mahdollisuuden lainata kirjoja vinkkauksen yhteydessä (94 %), mahdollisuuden yhteiseen keskusteluun ja oppilaiden kysymyksille sekä mahdollisuuden säilyttää kirjastojen kontakti kouluihin ja sen kehittämiseen (94 %) (kuvio 11).

Vinkkarien omin sanoin määritellen kirjavinkkauksen tärkeimmät tavoitteet olivat:

1. saada lapset innostumaan lukemisesta, sytyttää lukuinto (10 vastaajaa)
2. jokainen löytää luettavaa (7 vastaajaa)
3. tutustua monipuolisesti kirjoihin ja kirjastoon (6 vastaajaa)
4. lukutaito kehittyy (3 vastaajaa).

Kirjavinkkarien käyttämistä menetelmistä ovat suosituimpia oppilaiden osallistaminen (6 vastaajaa) ja rekvisiitan käyttö (6 vastaajaa). Oppilaita osallistetaan esittämällä kysymyksiä ja herättämällä keskustelua. Rekvisiittana voi olla esineitä, oma pukeutuminen teemaan sopivasti, kirjatraileri tai PowerPoint-esitys.

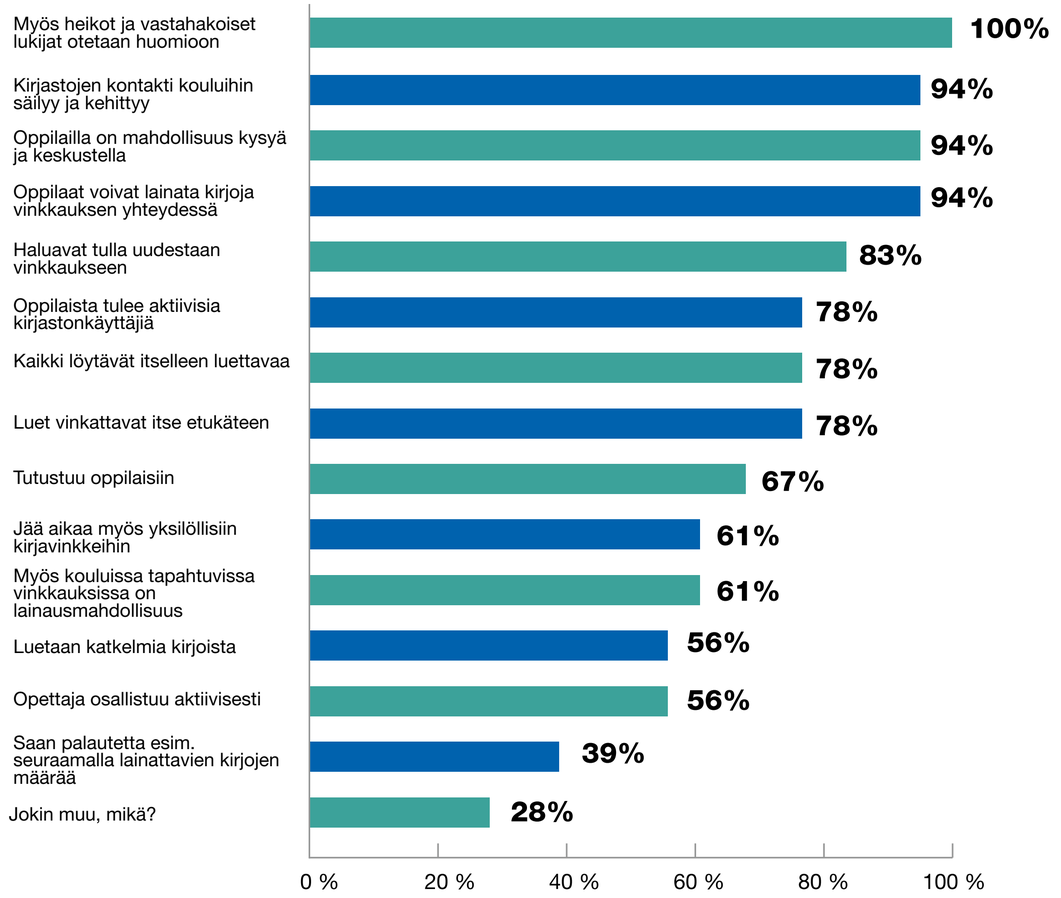

Kuvio 11. *Tärkeimmät asiat vinkkauksessa*

3.1.3 Kehittämisehdotuksia kirjavinkkauksiin

Kirjavinkkarit esittivät useita vinkkauskäytänteiden parannuksia avovastauksissaan. Näitä olivat

- enemmän kouluyhteistyötä opettajan kanssa
- oppilaat alkaisivat vinkata toisilleen
- lisää työvoimaa, jotta voisi vinkata useammin kuin kerran yläkoulun aikana
- enemmän valmisteluaikaa (lukuaikaa).

3.2 OPETTAJAKYSELY

3.2.1 Taustatiedot

Opettajien kirjavinkkauskyselyyn vastasi kaikkiaan 34 opettajaa, joista valtaosa oli luokanopettajia (24 vastaajaa). Esiopetuksessa työskenteli vastaajista yksi, lukiossa yksi ja yläkoulussa neljä. (Kuvio 12.)

Luokissa oli keskimäärin 20 oppilasta (keskihajonta 6). Pienin ryhmäkoko oli 6 oppilasta ja suurin 34.

Kyselyyn vastanneiden opettajien luokat olivat valtaosaltaan monikielisiä, sillä noin 80 prosentissa luokista oli monikielisiä oppilaita. Eniten luokissa oli arabiaa taitavia oppilaita (vajaa puolet kaikista monikielisistä ryhmistä). Viroa, venäjää ja englantia taitavia oppilaita oli noin neljäsosassa monikielisiä ryhmiä. Lisäksi opettajat mainitsivat 17 muuta kieltä, joita oppilaat puhuivat. (Kuvio 13.)

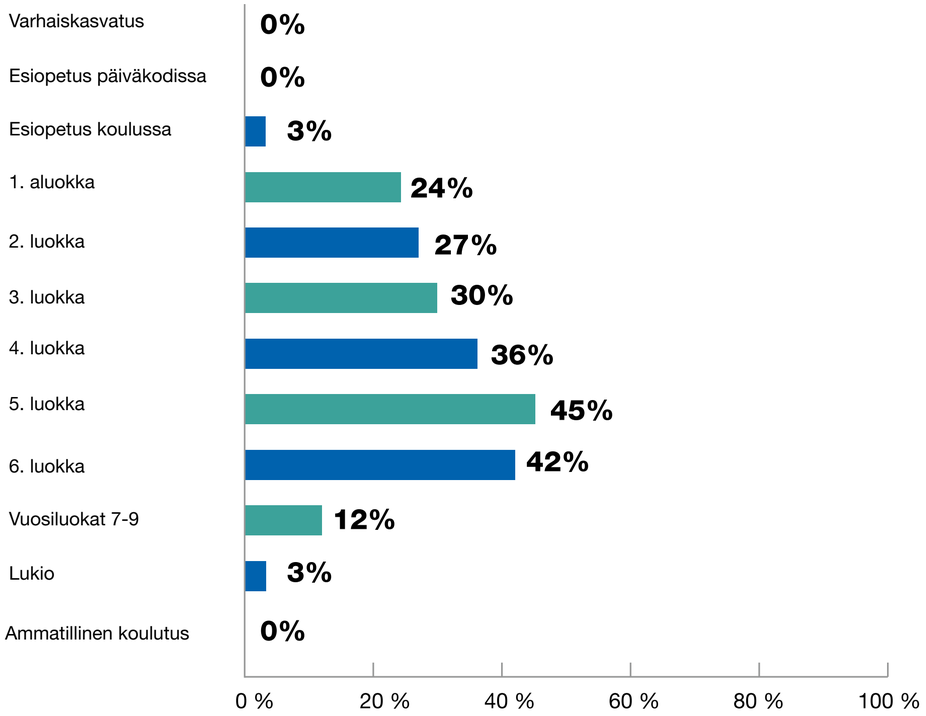

Kuvio 12. *Kyselyyn vastanneiden opettajien ryhmät ja luokka-asteet*

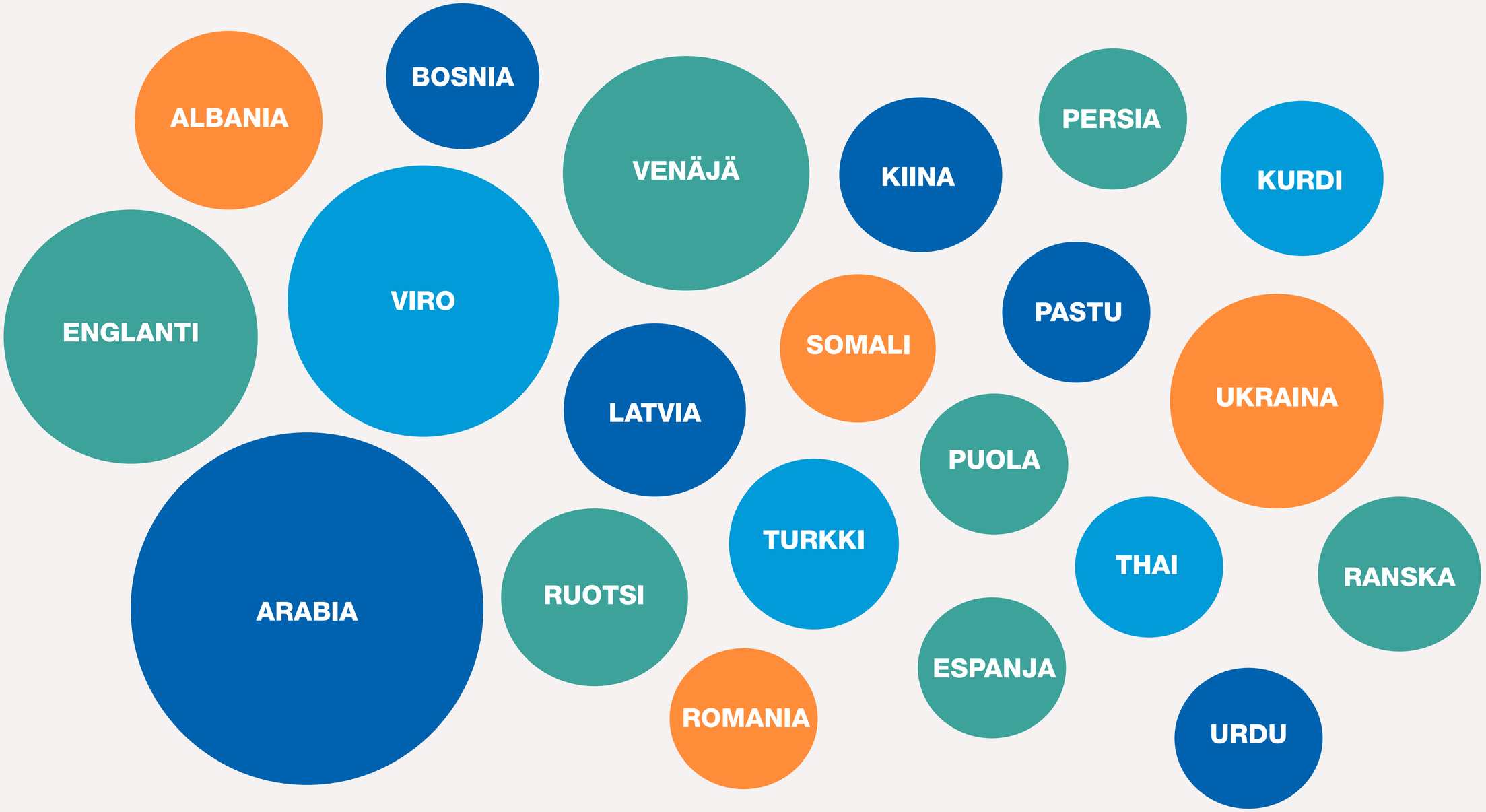

Kuvio 13. *Opetusryhmissä puhutut kielet*

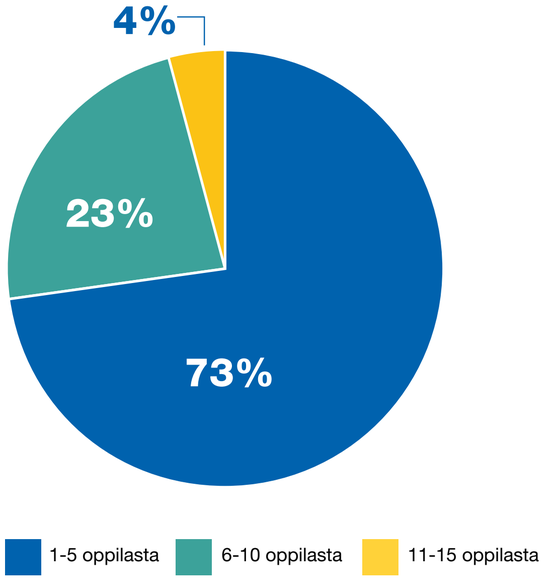

Kuvio 14. *Muiden kuin koulun kieltä kotikielenä puhuvien oppilaiden lukumäärä luokassa*

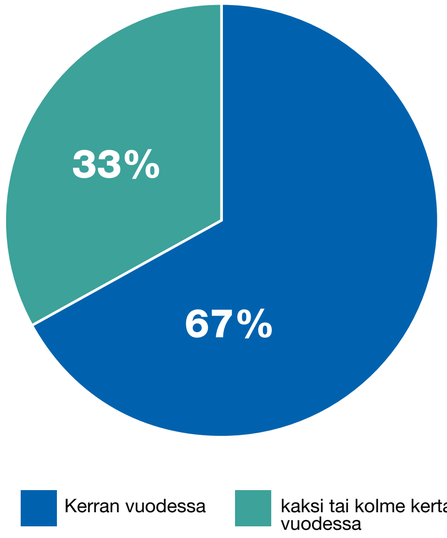

Kuvio 15. *Luokan osallistuminen kirjavinkkauksiin*

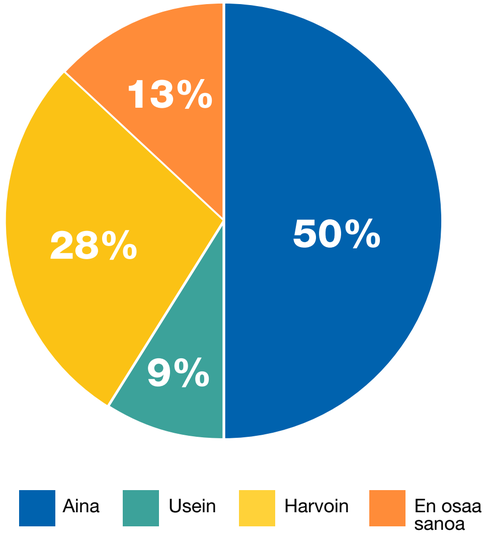

Kuvio 16. *Opettajan osallistuminen kirjavinkkaustapahtumaan*

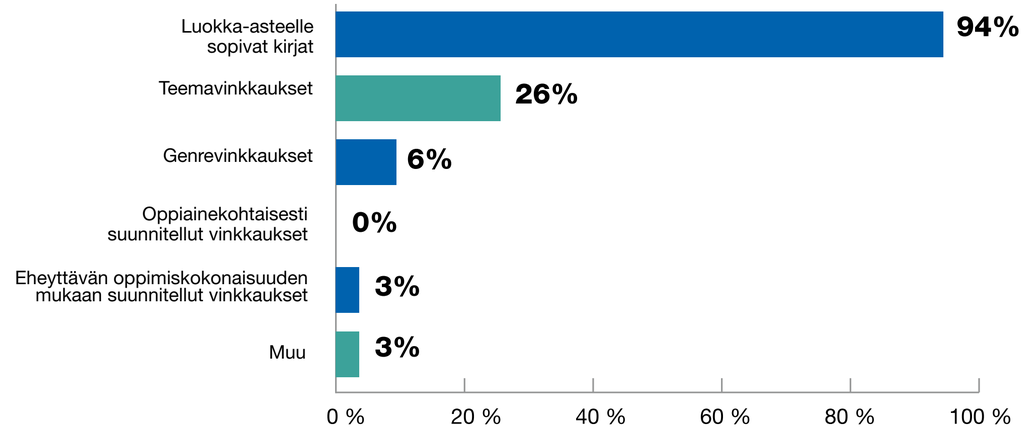

Kuvio 17. *Vinkkaukset, joihin opettajat ovat osallistuneet*

Noin kolmessa neljäsosassa luokista oli 1–5 oppilasta, jotka puhuivat kotikielenään jotakin muuta kuin suomea tai ruotsia. Reilussa viidesosassa luokista oli 6–10 oppilasta, joiden kotikieli oli jokin muu kuin suomi tai ruotsi. (Kuvio 14.)

3.2.2 Kirjavinkkaustoiminta opettajien kokemusten perusteella

Yleisimmin luokka osallistui kirjavinkkauksiin kerran lukuvuodessa. Näin toimi kaksi kolmasosaa luokista. Myös opettajat osallistuivat vinkkauksiin melko aktiivisesti, sillä 59 prosenttia opettajista osallistui vinkkauksiin aina tai usein. (Kuviot 15 ja 16.)

Kirjavinkkauksista opettajat olivat kokeneet osallistuneensa eniten luokka-asteelle sopivien kirjojen vinkkaukseen (94 %). Teemavinkkauksiin oli osallistunut neljäsosa opettajista. Genreen tai monialaisiin oppimiskokonaisuuksiin perustuviin vinkkauksiin oli osallistunut vain joitakin opettajia. (Kuvio 17.)

Opettajat korostivat kirjavinkkauksissa oppilaiden lukutaidon kehittämistä, sillä 77 prosenttia opettajista katsoi ryhmän lukutaidon tärkeimmäksi vinkkauksissa huomioon otettavista tekijöistä. Lukumotivaation nimesi puolestaan toiseksi tai kolmanneksi tärkeimmäksi seikaksi 74 prosenttia opettajista. (Kuvio 18.)

Opettajista neljä viidesosaa toivoo osallistuvansa kirjavinkkauksiin kirjastossa ja vajaa kaksi kolmasosaa koulussa. Verkkovinkkauksia toivoi joka viides opettaja. (Kuvio 19.)

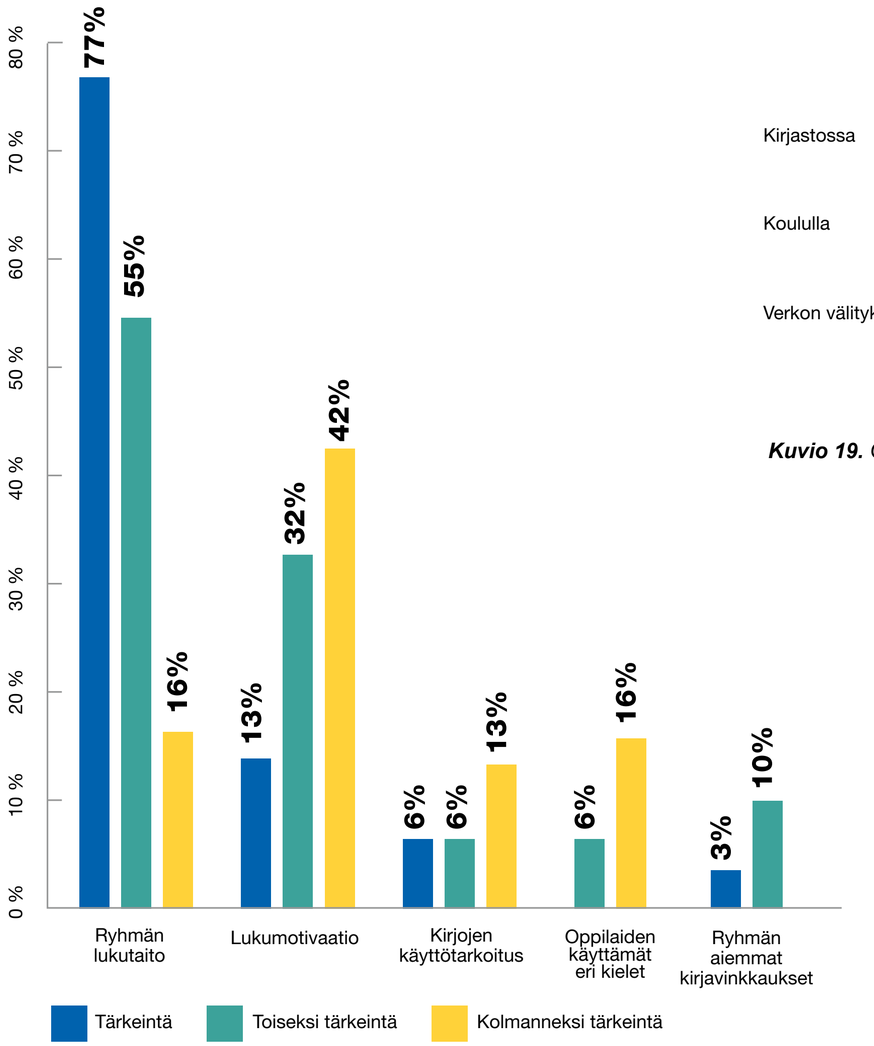

Kuvio 18. *Tärkeimmät asiat, jotka vinkkarin tulee opettajan mielestä tietää ennen vinkkausta*

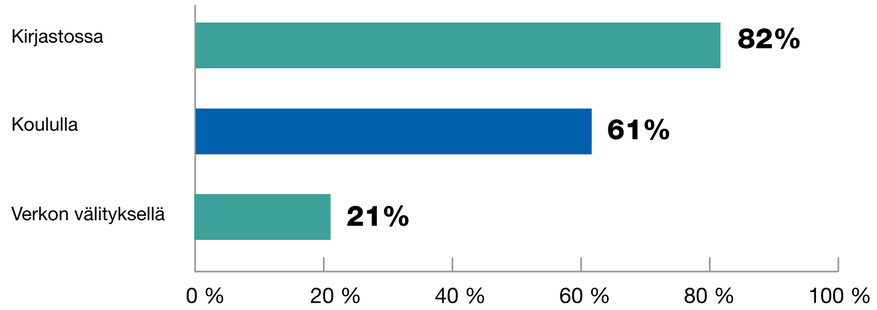

Kuvio 19. *Opettajan toive kirjavinkkauksen tapahtumapaikasta*

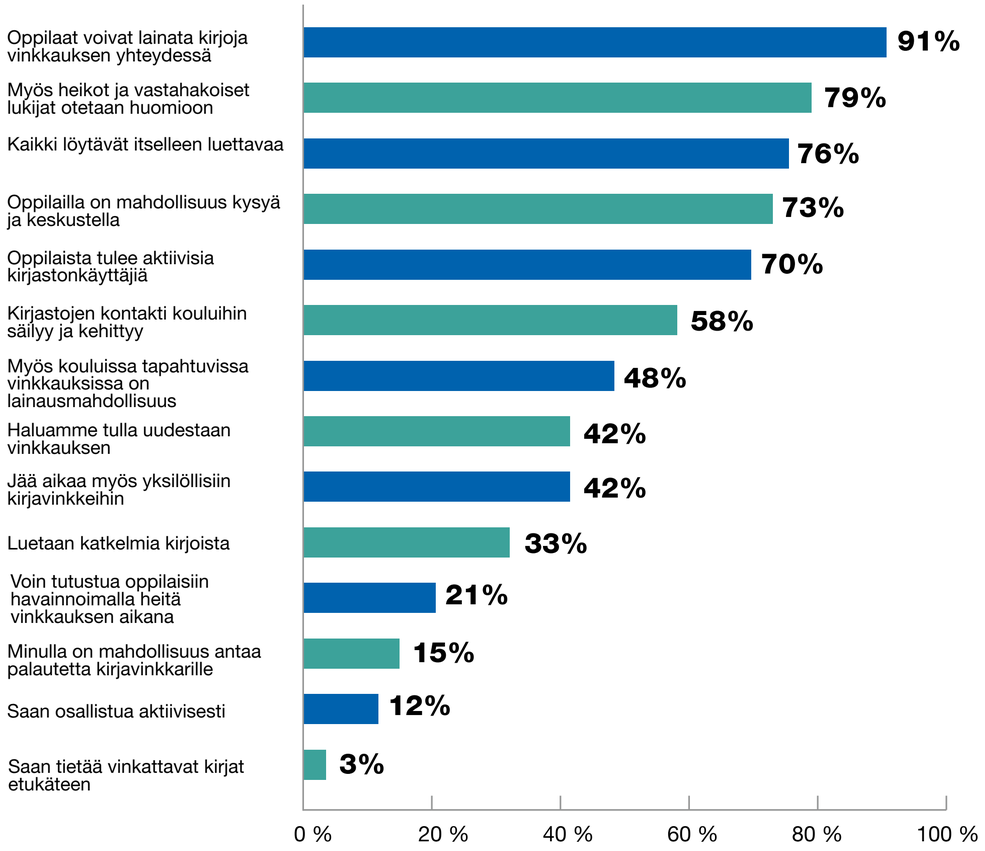

Kuvio 21. *Tärkeimmät asiat vinkkauksessa opettajan mielestä*

Opettajilta kysyttiin myös ryhmän tai luokan kirjastovierailuista. Kirjastovierailuun kuuluu opettajien mukaan yleisimmin se, että oppilaat saavat lainata kirjastosta vapaasti, mitä haluavat (91 %). Kirjastovierailun aikana yleistä on myös osallistuminen kirjavinkkaukseen (59 %) ja kirjaston toimintaan tutustuminen (50 %). (Kuvio 20.)

Opettajat kertovat oppineensa kirjavinkkauksista:

- saaneensa tietoa uusimmista kirjoista (12 opettajaa)
- innostuneensa lisää lukemisesta/ lastenkirjallisuudesta (3 opettajaa).

Lisäksi yksittäiset vastaajat kertovat, että ovat oppineet auttamaan oppilaita kirjojen valitsemisessa ja saaneet ideoita opettajan itsensä pitämään vinkkaukseen.

Opettajista vinkkauksissa oli tärkeintä se, että oppilaat saivat lainata kirjoja vinkkausten yhteydessä (91 %), heikot ja vastahakoiset lukijat otetaan huomioon (79 %), kaikki löytävät itselleen luettavaa (76 %) sekä mahdollisuutta kysyä ja keskustella (73 %) (kuvio 21).

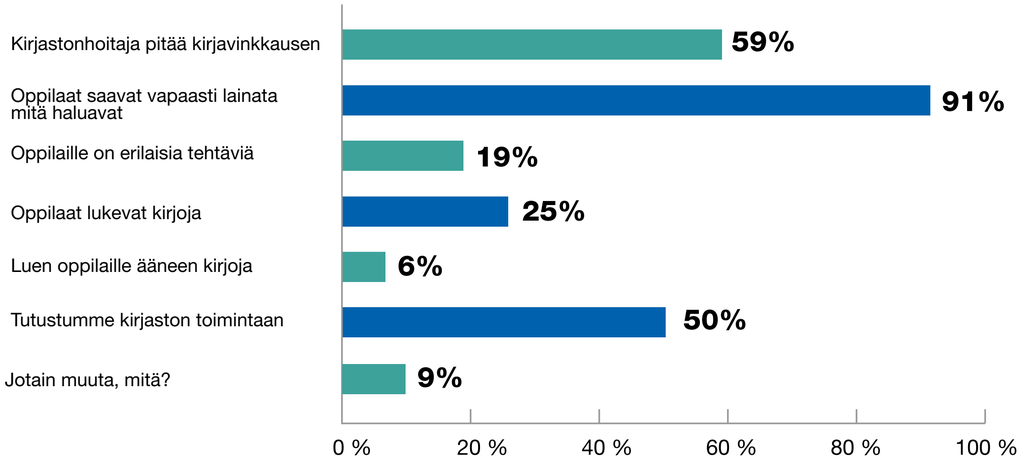

Kuvio 20. *Kirjastovierailuun sisältyvät aktiviteetit opettajan mukaan*

Kirjavinkkauksen tärkeimmiksi tavoitteiksi opettajat nimeävät seuraavat asiat:

1. oppilaiden lukuinto kasvaa
2. vinkkaus herättää kiinnostuksen lukemisen pariin
3. oppilaat tutustuvat uusiin kirjoihin
4. oppilaat löytävät luettavaa.

Opettajat pitivät myös tärkeänä sitä, että lukumotivaatio kasvaa, oppilaat lukevat enemmän, oppilaat keskustelevat kirjoista, lukemiskulttuuri luokassa/koulussa kehittyy, oppilas tutustuu kirjastoon, oppilaan lukutaito kehittyy sekä opettaja saa tietoa oppilaiden kiinnostuksen kohteista.

Mielenkiintoista oli se, että opettajat nimesivät oman lukuharrastuksensa tärkeimmiksi tekijöiksi äidin vaikutuksen lukemiseen (91 %) ja kirjastotoiminnan (84 %) (kuvio 22). Kirjastolla oli siis merkittävä vaikutus lukijuudelle opettajien kokemuksissa.

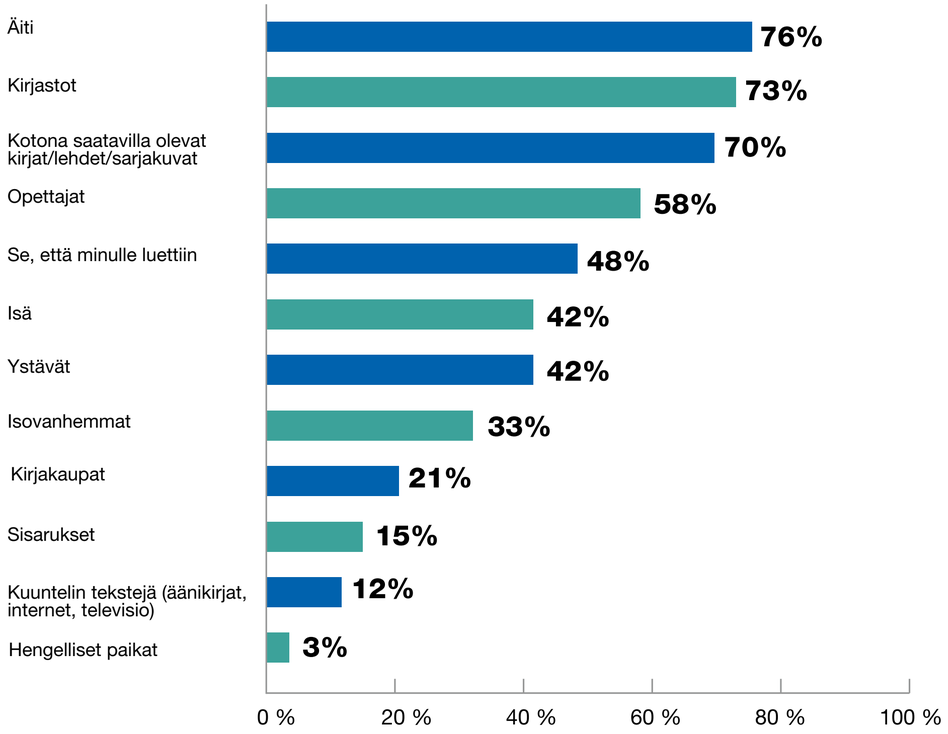

Kuvio 22. *Opettajien lapsuudessa heidän lukemistaan tukeneet henkilöt ja asiat*

3.3 KIRJAVINKKARI- JA OPETTAJAKYSELYN TULOSTEN VERTAILU

Kirjavinkkari- ja opettajakyselyn tuloksia on vertailtu kokonaisuutena kahtena toimijaryhmänä eikä siis yhdistelty kunnittain opettaja-kirjavinkkari-ryhmiin. Tuloksista selviää, että opettajat ovat varsin tietoisia kunnan vinkkausohjelmasta, jos sellainen on, sillä opettajien käsitys vinkkausohjelman olemassaolosta vastaa vinkkareiden ilmoittamaa kirjavinkkausohjelmien määrää (kuvio 23). Vastaavasti näyttää siltä, että opettajat eivät tiedä ohjelmasta, jos sellaista ei ole (opettajien en tiedä -vastaukset vastaavat vinkkareiden ei ole -vastauksia). Opettajien en tiedä -vastaukset tässä yhteydessä saattavat kertoa kirjastojen aktiivisesta roolista vinkkaustoiminnasta tiedottamisessa. Luokkien vinkkauksista pois jääminen ei siis näyttäisi johtuvan ainakaan kirjastojen tiedottamisesta.

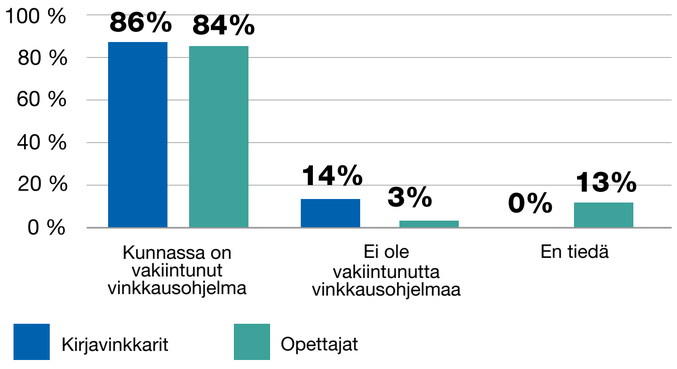

Kuvio 23. *Kirjavinkkarien ja opettajien käsitykset kunnan vinkkausohjelmasta*

Noin kolmasosa opettajista suunnittelee vinkkausta yhdessä vinkkarin kanssa (kuvio 24) ja vähän yli puolet kokee osallistuvansa vinkkauksiin usein tai aina aktiivisesti (kuvio 25) opettajien oman käsityksen mukaan.

Kolmasosa opettajista puolestaan kokee osallistuvansa harvoin vinkkauksiin. Sekä suunnittelun että osallistumisen osalta näyttää siltä, että vinkkari kokee opettajien olevan aktiivisempia sekä osallistumisessa että suunnittelussa kuin opettajat itse. Tämä tulos saattaa kertoa siitä, että opettajat ja vinkkarit käsittävät suunnittelun ja aktiivisen osallistumisen eri tavoin.

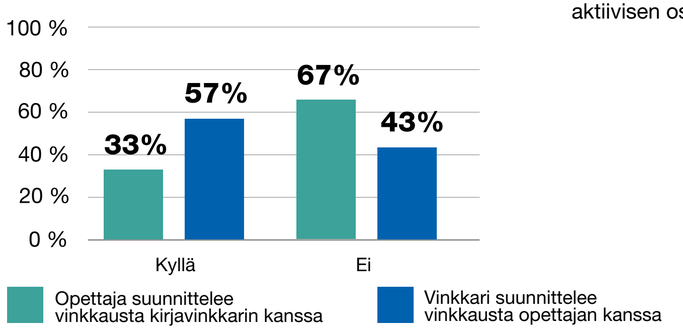

Kuvio 24. *Kirjavinkkauksen suunnittelu yhteistyössä vinkkarin ja opettajan kanssa*

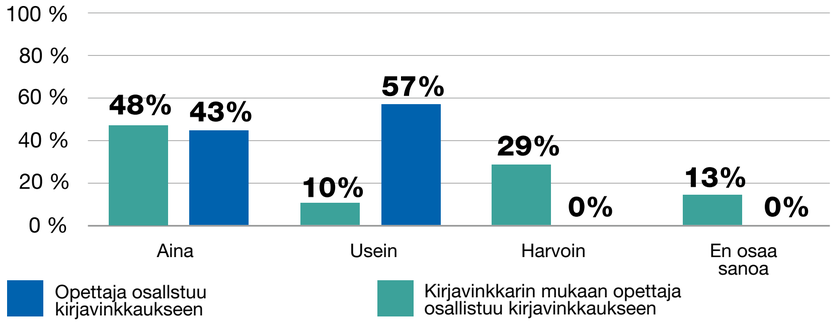

Kuvio 25. *Opettajien osallistuminen kirjavinkkaukseen kirjavinkkarin ja opettajan näkökulmista*

Opettajat eivät näyttäisi välttämättä erottavan erilaisia kirjavinkkauksia toisistaan (kuvio 26): opettajat ovat oman käsityksensä mukaan osallistuneet pääasiassa luokka-asteille suunniteltuihin vinkkauksiin, kun kirjavinkkareiden mukaan luokka-asteille suunniteltujen vinkkausten rinnalla tarjotaan lähes yhtä paljon genre- ja teemavinkkauksia. Syitä tähän opettajien ja vinkkareiden käsitysten eroavaisuuteen voi olla useita, esimerkiksi se, etteivät kaikki opettajat seuraa vinkkauksia aktiivisesti. Saattaisi olla myös tarvetta kuvata opettajille erilaisten kirjavalikoimien vinkkausmahdollisuuksia nykyistä tarkemmin. Vinkkauksien kuvausten täsmentämistä puoltaa myös se, että eri oppiaineisiin tai eheyttäviin oppimiskokonaisuuksiin suuntautuvia vinkkauksia ei juuri ole ollut, joten niitä ei osata tunnistaa ja ehdottaa.

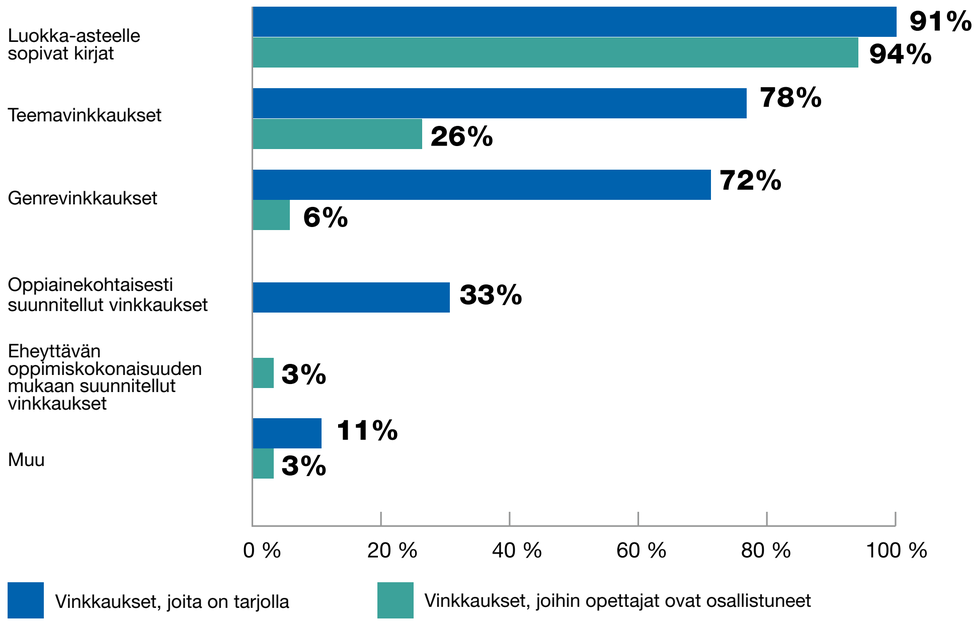

Kuvio 26. *Kirjastojen tarjoamat erilaiset vinkkaukset ja opettajien osallistuminen niihin*

Sekä kirjavinkkarit että opettajat ovat varsin yksimielisiä siitä, mikä on kirjavinkkausten valmistelussa tarvittava, keskeinen ennakkotieto (kuviot 7 ja 18). Sekä vinkkarit että opettajat nostivat lukutaitoon liittyvät asiat tärkeimmiksi (lukutaito tai sopivan tasoinen teksti). Opettajista lähes 80 prosenttia piti lukutaitoon liittyviä tavoitteita tärkeimpinä ja vinkkareista 70 prosenttia. Tärkeänä mutta ei yhtä tärkeänä kuin lukutaitoa pidettiin lukemisen iloon liittyviä asioita, kuten lukumotivaatiota ja kirjamieltymyksiä. Lukemisen iloa painottavien määrä oli lukutaitoa korostavien määrää huomattavasti pienempi: sekä opettajista että kirjavinkkareista alle 20 prosenttia piti lukemisen iloa tärkeimpänä kirjavinkkauksen suunnittelun lähtökohtana. Huomiota kiinnittää myös se, että opettajista vain 20 prosenttia ja kirjavinkkareista vähän yli 10 prosenttia pitää luokan oppilaiden kielivalikoimaa tärkeänä ennakkotietona, vaikka kyselyn mukaan miltei joka luokassa on monikielisiä oppilaita. Näyttääkin siltä, että oppilaiden monikielisyyttä ei vinkkauksissa juuri huomioida.

Opettajat olivat hyvin yksimielisiä kirjavinkkauksen merkityksestä, sillä kaikki opettajat mainitsivat lukemisesta ja lukumateriaalin valitsemisesta innostumisen, oppilaiden uteliaisuuden ja lukuilon herättämisen sekä uutuuskirjoista ja kirjailijoista kiinnostumisen. Tämä tieto yhdistettynä opettajien ajatuksiin siitä, mikä on kirjavinkkauksen suunnittelussa tärkeää ennakkotietoa, antanee kirjavinkkareille opettajien näkökulman vinkkauksiin: kirjojen tulee olla sopivantasoisia oppilaiden lukutaidolle ja oppilaita innostavia uutuuskirjoja. Näyttää myös siltä, että opettajat toivovat kirjavinkkausten antavan oppilaille yleisemminkin tietoa lasten- ja nuortenkirjallisuuden kentästä, esimerkiksi erilaisista kirjailijoista ja kirjallisuuden trendeistä.

Opettajakyselyn tulokset saattavat viitata myös siihen, että opettaja näkee itsensä jossain määrin ulkopuolisena kirjavinkkaustilanteissa. Opettajien eivät koe tarvetta tutustua vinkattaviin kirjoihin etukäteen, osallistua aktiivisesti vinkkauksiin tai tutustua oppilaisiin vinkkausten aikana (kuvio 22). Toisaalta opettajat kertovat avovastauksissaan myös, että ovat yllättyneet siitä, kuinka innostuneita lukijoita osa lapsista on. Innokkaat lukijat saattavat olla myös eri lapsia, kuin mitä opettajat ovat etukäteen ajatelleet. Näyttääkin siltä, että opettaja luottaa kirjavinkkarin ammattitaitoon ja toivoo, että heikoimmatkin lukijat löytävät vinkkarin avulla lainattavan kirjan itselleen. Lisäksi opettajat toivovat, että oppilaat saisivat kysellä kirjoista kirjavinkkarilta. Onnistuneen vinkkaustilanteen yhtenä tekijänä opettaja pitää vinkkarin aktiivista, innostavaa toimintaa, sillä vinkkarin innostus tarttuu itseen ja lapsiin. Opettajille on tärkeää, että vinkkauksissa esiteltyjä kirjoja saa lainata heti. Tämä liittynee siihen, että opettajat toivovat vinkkauksia pääasiassa kirjastossa eivätkä toivo virtuaalivinkkauksia, joissa myöskään lainaaminen ei ole mahdollista.

Sekä opettajilta että kirjavinkkareilta kysyttiin heidän omasta lukemisestaan. Kirjallisuuden harrastuneisuutta selvitettiin kysymällä, mitä Finlandia-ehdokkaana olevista lasten- ja nuortenkirjoista he ovat lukeneet. Lisäksi kirjavinkkareilta kysyttiin heidän vinkkaamiaan kirjojen nimiä. Kirjavinkkareiden kymmenen luetuimman kirjan ja vinkkauksissa esiteltyjen kirjojen joukossa on paljon samoja, mutta vinkkauksiin mahtuu myös kirjoja, joita opettajat eivät pääsääntöisesti ole lukeneet. Taulukossa 1 on kootusti opettajien ja vinkkareiden lukemat ja vinkkareiden vinkkaamat kirjat. Harmaalla merkityt ovat mainintoina kaikissa TOP10-listoissa.

Taulukko 1. *Kirjavinkkarien ja opettajien lukemat kirjat*

Top 10

Opettaja on lukenut		Kirjavinkkari on lukenut		Kirjavinkkari on vinkannut	
Mauri Kunnas: Koiramäen Suomen historia	72%	Mauri Kunnas: Koiramäen Suomen historia	79%	Aleksi Delikouras: Nörtti: new game	54%
Siri Kolu: Me Rosvolat	59%	Siri Kolu: Me Rosvolat	71%	Veera Salmi: Mauri ja vähä-älypuhelin	54%
Aino Havukainen & Sami Toivonen: Tatu ja Patu pihalla	52%	Aino Havukainen & Sami Toivonen: Tatu ja Patu pihalla	71%	Siri Kolu: Me Rosvolat	46%
Elina Lappalainen & Christel Rönns: Nakki lautasella: Mistä ruoka tulee	35%	Heli Laaksonen & Elina Warsta: Aapine	57%	Aino Havukainen & Sami Toivonen: Tatu ja Patu pihalla	39%
Heli Laaksonen & Elina Warsta: Aapine	35%	Riikka Ala-Harja: Kahden maan Ebba	57%	Riikka Ala-Harja: Kahden maan Ebba	39 %
Riikka Ala-Harja: Kahden maan Ebba	28%	Elina Lappalainen & Christel Rönns: Nakki lautasella: Mistä ruoka tulee	50%	Jukka Behm: Pehmolelutyttö	39%
Saku Heinänen: Zaida ja lumienkeli	28 %	Katri Kirkkopelto: Piki	50%	Kaj Korkea-Aho & Ted Forsström: Zoo! Viraalit nerot	39%
Katri Kirkkopelto: Piki	21%	Christel Rönns: Perin erikoinen muna	50%	Nadja Sumanen: Rambo	39%
Kreetta Onkeli: Poika joka menetti muistinsa	21%	Jukka Behm: Pehmolelutyttö	50%	Magdalena Hai: Royaumen aikakirjat 1: Kolmas sisar	39%
Taru Anttonen & Milla Karppinen (toim.): Sankaritarinoita tytöille (ja kaikille muille) - Kertomuksia rohkeista naisista Minna Canthista Almaan	17%	Tomi Kontio: Koira nimeltä kissa tapaa kissan	43%	Mauri Kunnas: Koiramäen Suomen historia	31%

Opettajat mainitsevat positiivisena asiana kirjavinkkauksissa sen, että vinkkauksissa itsekin tutustuu uusiin kirjoihin. Tämä onkin erityisen tärkeää opettajien kirjallisuudentuntemuksen laajentamiseksi, sillä tutkimuksen mukaan opettaja on useimmiten lukenut 1–5 kirjaa ja puolestaan kirjavinkkarit useimmiten yli 20 kirjaa (kuvio 27).

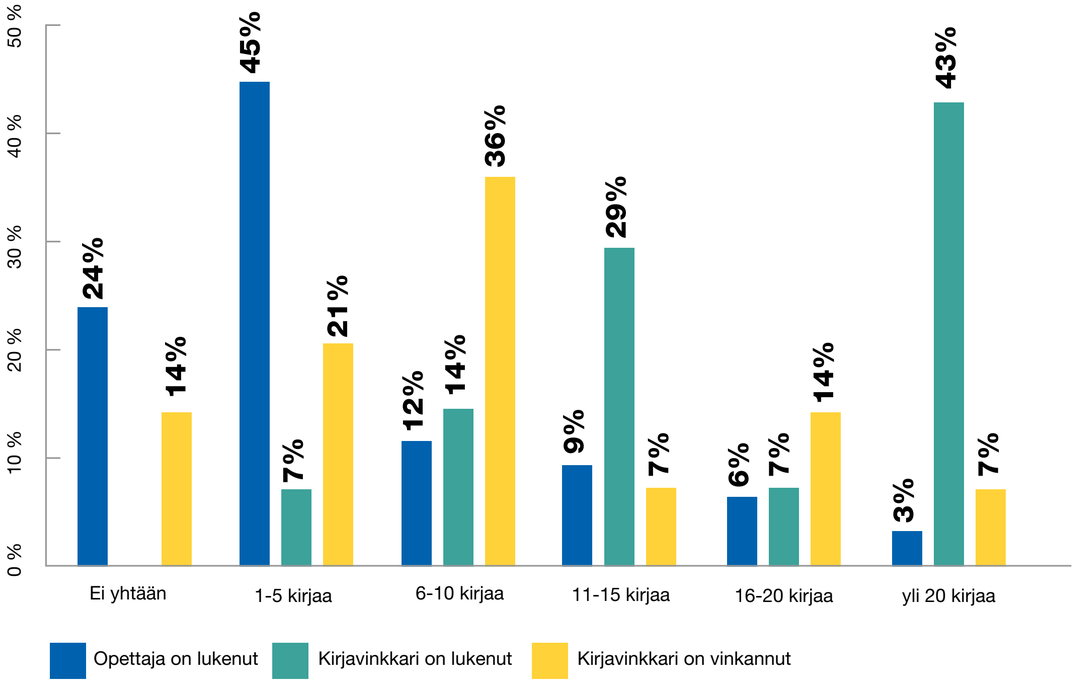

Kuvio 27. *Kirjavinkkarien ja opettajien lukemien kirjojen määrä*

3.4. KIRJAVINKKAUKSET JA KYSELYTUTKIMUKSEN TULOKSET TILASTOTIETOJEN VALOSSA

Kirjavinkkauskyselyistä saatuja tietoja täydennettiin hankkeeseen osallistuvilta kunnilta kerätyistä vinkkaustilastoista. Kunnilta kysyttiin vinkauksien määrää viime vuosien aikana, vinkattuja luokka-asteita ja vinkkausten mahdollista kattavuutta. Tilastotietoja saatiin kaikkiaan 16 kunnasta.

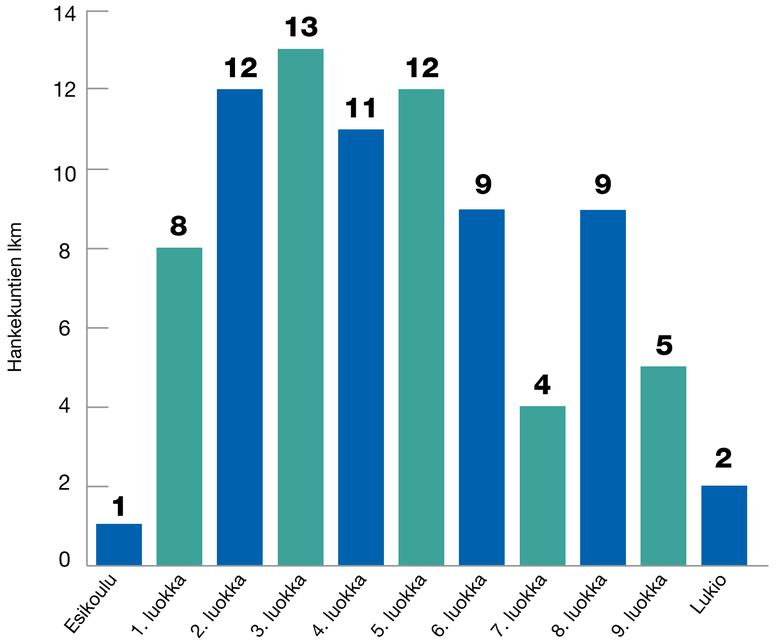

Kuvio 28. *Kirjastojen tietojen mukainen vinkkauskattavuus luokka-asteittain hankekunnissa*

Tilastotiedoista päätellen kirjavinkkaus voi melko hyvin tutkimukseen osallistuneiden kuntien alakouluissa. Monella vastanneella kunnalla oli vinkkausta määrätyille alakoulun luokille, yleisimmin luokille 2–5 (kuvio 28).

Vastanneiden kuntien joukossa on myös kunta, jossa alakoulussa kyetään tavoittamaan kunnan tietyn luokka-asteen koululaiset sataprosenttisesti. Samassa joukossa on kuitenkin myös kunta, jossa ei ole vinkattu lainkaan vuosina 2018–2020. Muut hankekunnat sijoittuvat laajalle väliin jäävälle skaalalle. Eri kuntien koulut saattavat tästä syystä olla epätasa-arvoisessa asemassa sen suhteen, moniko oppilas saa kirjavinkkausta.

Yläkouluissa vinkkausta järjestetään tilastojen perusteella alakouluja vähemmän. Vinkkausta järjestetään useimmiten 8. luokalle, ja se on tavallisesti tarkemmin suunnattu vinkkaus, esimerkiksi genrevinkkaus. Kun vinkkausta yläkoululla on ollut, se on mainittu enemmänkin satunnaiseksi verrattuna alakoulun suhteellisen järjestäytyneeseen vinkkausohjelmaan. Yläkoulun vinkkausten vähäisyys johtunee aineenopettajajärjestelmästä. Suomen kielen ja kirjallisuuden opettajilla on tutkinnossaan kirjallisuuden opinnot, joiden pohjalta he tuntevat kirjallisuutta esimerkiksi luokanopettajia laajemmin. Tästä huolimatta kirjavinkkarien ammattitaito olisi monin tavoin myös yläkouluissa tärkeää.

Vinkkauksen käytännöissä eri kunnissa on vaihtelua, mutta laajasti ottaen kuntien käytännöt ovat hyvin samankaltaisia. Osa kunnista mainitsi joko mediakasvatussuunnitelman, kulttuurikasvatussuunnitelman tai kunnan kulttuuripolun tyylisen vinkkausohjelman luovan pohjan vinkkauksen järjestämiselle. Kirjaston vinkkauksia markkinoidaan näiden ohjelmien kautta, kirjastojen verkkosivuilla, viestimällä suoraan rehtoreille ja opettajille kouluvuoden alussa sekä jakamalla lentolehtisiä opettajanhuoneisiin. Opettaja ottaa usein yhteyttä kirjastoon varatakseen vinkkauksen. Ajanvarauksen menetelmänä mainittiin pääasiallisesti sähköposti, mutta myös sähköiset varauskalenterit ovat käytössä.

Eräässä kunnassa mainittiin koulukirjastovastaavat opettajat, jotka pitävät yhteyttä kirjastoon kaikkien opettajien puolesta ja tiedottavat kirjastoasioista. Heidän toiveitaan kuunnellaan ja niistä keskustellaan.

3.5 OPPILASKYSELY: ESIMERKKINÄ KAHDEKSANNEN LUOKAN KIRJAVINKKAUS

Tutkimuksessa selvitettiin myös oppilaiden näkökulmaa kirjastojen järjestämiin kirjavinkkauksiin. Aineisto (N=24) kattaa yhden kahdeksannen luokan lukijamaisemaa ja sen suhdetta kirjaston vinkkauksiin. Esimerkkiryhmän ajatukset lukemisesta ja suhde lukemiseen vastaa hyvin aikaisempien, laajojen tutkimusten luomaa kuvaa lasten ja nuorten suhteesta lukemiseen ja kirjoihin.

Kirjaston kirjavinkkaukseen saapuvista oppilaista suurin osa pitää lukemisesta ainakin vähän (kuvio 29.).

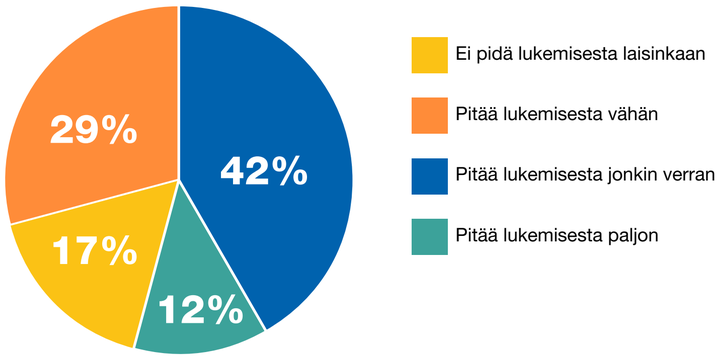

Kuvio 29. *Oppilaiden mielipiteet lukemisesta*

Heistä noin kolmasosa lukee yhdestä kahteen kirjaan vuodessa, noin 20 prosenttia lukee noin kymmenen kirjaa vuodessa ja osa ei lue kokonaista kirjaa vuoden aikana (kuvio 30).

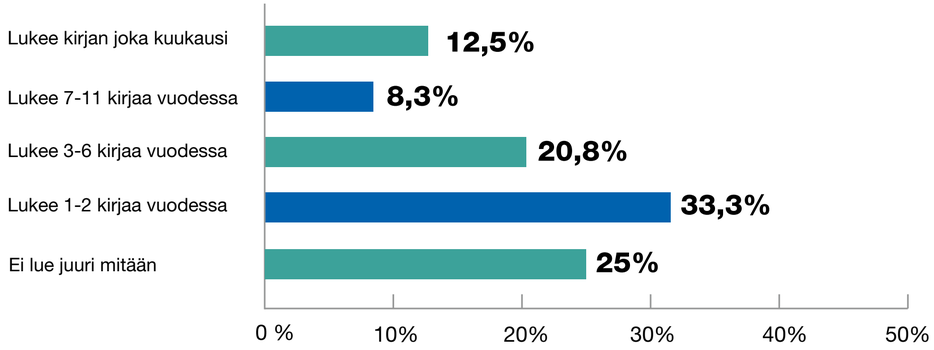

Kuvio 30. *Kirjojen lukeminen vapaa-ajalla*

Kahdeksasluokkalaisista lähes puolet käy kirjastossa lainaamassa luettavaa itselleen (kuvio 31). Muille oppilaille koulun organisoimat kirjastokäynnit ovat ainoita vierailuja kirjastoon.

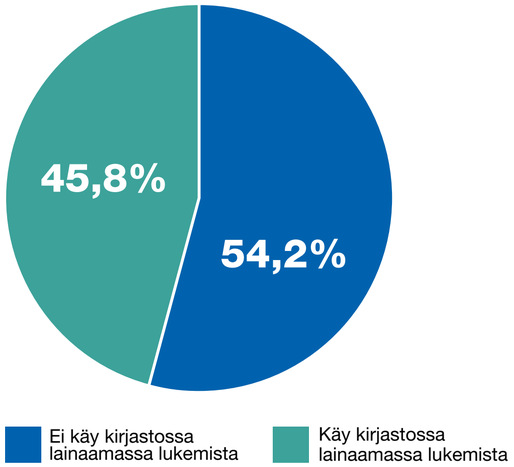

Kuvio 31. *Lukemisen lainaaminen kirjastosta*

Tutkimukseen osallistuneet oppilaat ovat varsin yksimielisiä sen suhteen, minkä tyyppinen kirjallisuus heitä kiinnostaa (kuviot 32 ja 33): kirjan on hyvä olla jännittävä, ja siinä tulee olla huumoria, tunteita sekä seikkailuja. Kiinnostavat aihepiirit ovat pelimaailma, urheilu, eläimet sekä kauhu, rikokset ja sota.

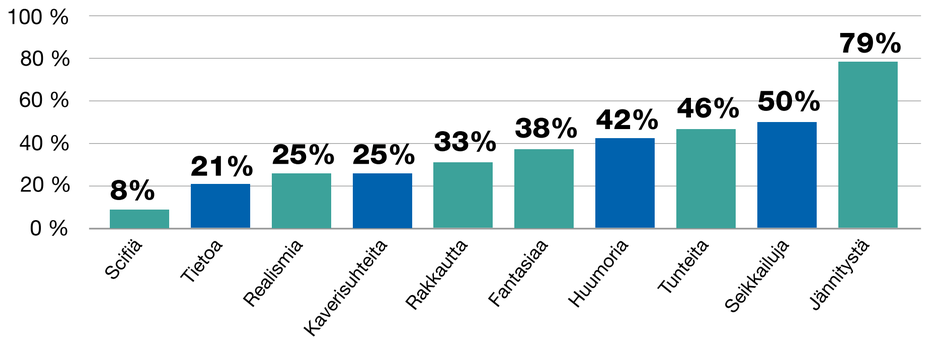

Kuvio 32. *Asioita, joita kirjassa pitää oppilaiden mielestä olla*

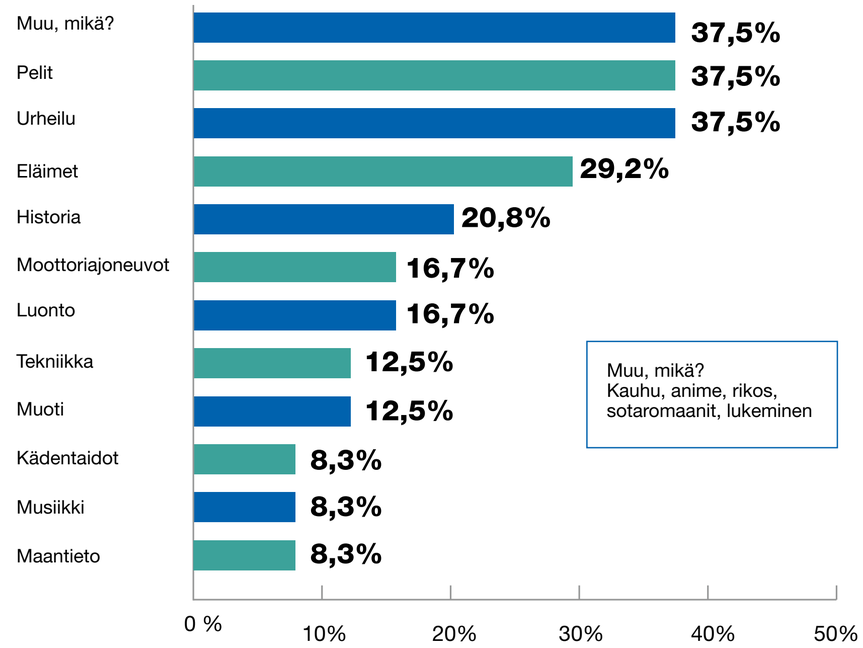

Kuvio 33. *Oppilaita kiinnostavat aihepiirit kirjoissa*

Suuri osa tutkimukseen osallistuneista oppilaista tietää osallistuneensa kirjavinkkaukseen, ja lähes 70 prosenttia pitää vinkkauksesta ainakin vähän (kuviot 34 ja 35).

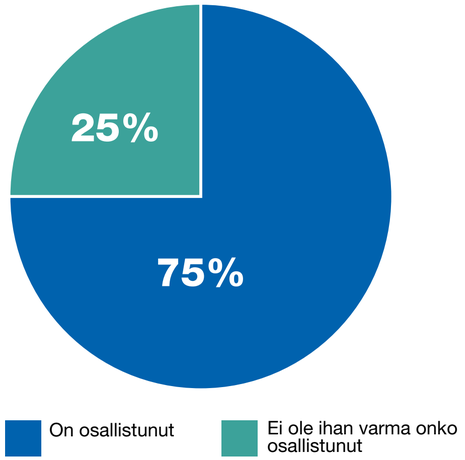

Kuvio 34. *Oppilaiden aiempi osallistuminen kirjavinkkaukseen*

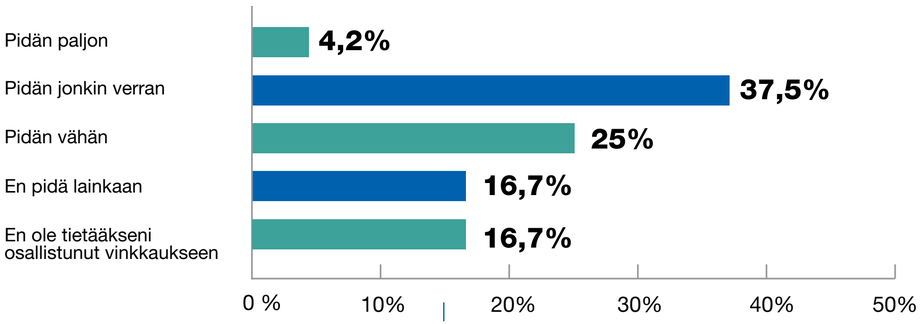

Kuvio 35. *Kirjavinkkaukseen aiemmin osallistuneiden oppilaiden mielipide aiemmasta kirjavinkkauksesta*

Toisaalta voi ajatella, että oppilailla ei ole mielipidettä tai käsitystä kirjavinkkauksista. Lisäksi lähes kaikki oppilaat ainakin harkitsevat kirjavinkkauksesta valitsemansa kirjan lukemista (kuvio 36). Niitä, jotka ovat varmoja, etteivät lue valitsemaansa kirjaa, on vähemmän kuin niitä, jotka ilmoittivat, etteivät pidä lukemisesta. Tätä voidaan pitää varsin positiivisena tuloksena. Jos kirjavinkkauksin saadaan houkuteltua lukemista harrastamattomia lukemaan, toiminnan vaikuttavuus on hyvä.

Taulukossa 2 on oppilaiden mainitsemia hyviä kirjoja. Huomiota kiinnittää esimerkiksi se, että listassa on useampia englanninkielisiä teoksia, vaikka kirjavinkkaukset näyttävät keskittyvän lähes pelkästään suomen- tai ruotsinkielisiin teoksiin. Lisäksi lista kuvannee hyvin yhdenkin luokan sisältä löytyvää kirjamieltymysten laaja-alaa variaatiota: joukossa on tietokirjoja, elämäkertoja, klassikoita ja fantasiaa sekä lukutaitovaatimuksiltaan hyvinkin eritasoista luettavaa.

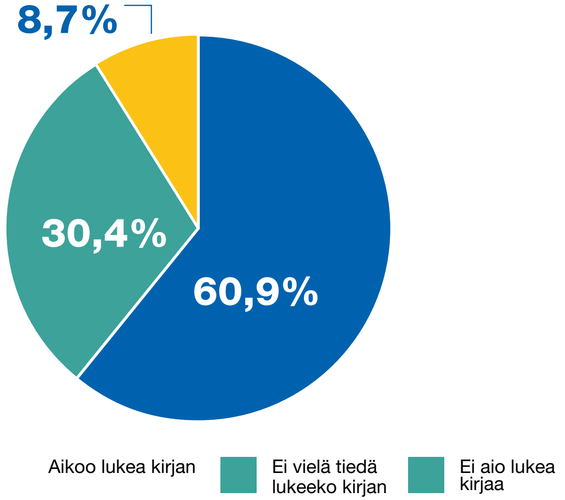

Kuvio 36. *Oppilaiden aikomus lukea lainaamansa kirjan*

Kirjoja, joista oppilaat mainitsivat pitävänsä
Adam Silvera: They both die at the end
Among Us
Astrid Lindgren: Veljeni leijonamieli
Cassandra Clare: Varjojen kaupungit
Erin Hunter: Soturikissat
Heather Morris: Auschwitzin tatuoija
Ilkka Remeksen kirjat
J. K. Rowling: Harry Potter -kirjasarja
J. R. R. Tolkien: Lord of the rings
Kafka Asagiri: Storm Bringer
Kathleen Glasgow: Girl in pieces
Luca Caioli: Ilmiömäinen Neymar
Luistelukirjat
Nicola Yoon: Aurinko on tähti
Robert Arthur & Mary Virginia Carey: 3 etsivää
Sarah J. Maas: Throne of Glass
Tuuli Vuorma: Roistoakatemia

Taulukko 2

4. Kirjavinkkauskyselyjen tulokset pähkinänkuoressa

Pääsääntöisesti Sanojen Sinfoniaa Lounais-Suomessa -hankekunnissa on vakiintunut vinkkausohjelma ja koulut ovat siitä tietoisia. Vinkkauksilla on kunnissa vakiintunut asema, eikä esimerkiksi koronatilanne ole vaikuttanut vinkkausten määrään vähentävästi. Päinvastoin koronatilanteessa vinkkauksia on toteutettu myös sellaisille ryhmille, jotka eivät aiemmin olleet vinkkauksissa käyneet. Yleisesti verkkovinkkaukset eivät saa opettajien ja vinkkarien keskuudessa juurikaan kannatusta. Tämä liittynee erityisesti siihen, että verkkovinkkauksissa kirjojen lainaaminen ei ole mahdollista. Lisäksi opettajilla on vinkkauskäynnin yhteydessä useita sivutavoitteita, kuten kirjastoon tutustuminen, oppilaiden omaehtoinen kirjallisuuden valitseminen ja oppilaiden kasvaminen aktiivisiksi kirjaston käyttäjiksi tulevaisuudessa. Nämä toteutuvat vain osittain verkkovinkkauksissa.

Vinkkauksia toteutetaan varsin tasaisesti perusopetuksen toisesta luokasta kahdeksanteen luokkaan, ja suosituimmat luokka-asteet vinkkauksille ovat toinen ja viides luokka. Perusopetuksen ensimmäisellä ja viimeisillä luokilla tai perusopetuksen ulkopuolella vinkkauksia ei juurikaan järjestetä. Tavallisimmin opettaja käy luokkansa kanssa vinkkauksessa kerran vuodessa, mikä on ilmeisesti vinkkausohjelman mukaista. Näyttää siltä, että vinkkausohjelmat toimivat hyvin ja opettajat osallistuvat vinkkauksiin ohjelman mukaisesti. Vinkkausohjelman mahdollisena kielteisenä puolena saattaa olla opettajien passivoituminen, jolloin opettajat eivät pyydä ylimääräisiä vinkkauksia kirjastoilta. Lisäksi tutkimukseen osallistuneista opettajista viidesosa ei osallistunut vinkkauksiin lainkaan. Olisiko jotain tehtävissä heidän motivoimisekseen? Kirjavinkkarit tuovat avovastauksissaan esiin, ettei nykyisillä resursseilla ole mahdollisuutta lisätä vinkkausten määrää. Tosin he itsekin toteavat, että yksi vaihtoehto vinkkausten lisäämiseen olisi oppilaiden kannustaminen toinen toisilleen vinkkaamiseen. Kirjavinkkarit voisivat ehkä mallintaa tällaisia vertaisvinkkauksia osana vinkkausohjelmaa.

Toteutuvat vinkkaukset ovat pääasiassa teema- tai genrevinkkauksia, joissa kirjojen valintakriteerinä on oppilaiden lukutaidon taso ja lukutaidon kehittäminen. Oppiaineisiin suuntautuvia tai eheyttäviin teemoihin, esimerkiksi eettisiin kysymyksiin, liittyviä kirjavinkkauksia ei juurikaan järjestetä. Tutkimuksen perusteella näyttääkin siltä, että opettajat eivät aina tunnista, minkä tyyppisestä vinkkauksesta ylipäätään on kyse. Voisikin olla tarpeen kuvata opettajille erilaisia vinkkausvaihtoehtoja vieläkin tarkemmin. Tämä saattaisi kasvattaa opettajien osallistumista vinkkauksiin ja lisätä vinkkausten määrää eri vuosiluokilla. Myös oppilaat saattaisivat olla kiinnostuneita esimerkiksi erilaisten teemavinkkausten järjestämisestä ohjatusti vertaisten kesken.

Kaikkien kuntien kirjavinkkarit kehittävät ja ovat kehittäneet vinkkauksiaan aktiivisesti joko kouluttautumalla tai oppimalla muilta. Lisäksi he saavat käyttää työaikaansa vinkkausten valmisteluihin. Yleisesti kirjavinkkausten valmistelut ovat varsin praktisia: vinkkari valitsee kirjat, tekee listan ja on yhteydessä opettajaan. Kirjavinkkausten valmisteluissa oikeastaan vain kirjavinkkari on aktiivinen, eikä opettaja osallistu vinkkauksen suunnitteluun tai itse vinkkaukseen kuin antamalla ennakkotietoa luokasta ja tulemalla paikalle. Näyttääkin siltä, että kirjavinkkaus on kirjaston palvelua kouluille eikä niinkään dynaamista koulun ja kirjaston välistä yhteistyötä.

Itse vinkkaustilanteeseen ei juurikaan valmistauduta pedagogisesti. Kirjavinkkaus nähdään ikään kuin esityksenä, jossa vain kirjavinkkarilla on aktiivinen rooli. Kirjavinkkari esimerkiksi tukee omaa esitystään halutessaan asuin, rekvisiitoin tai valmistamalla PowerPoint-esityksen. Sekä kirjavinkkarit että opettajat toivovat oppilaiden osallistuvan kirjavinkkauksiin aktiivisesti. Aktiivisuus nähdään erityisesti osallistumisena keskusteluun tai kirjoihin liittyvinä kysymyksinä. Jäimme pohtimaan, olisiko oppilaita mahdollista aktivoida muutoinkin esimerkiksi järjestämällä kirjamaistiaisia, toteuttamalla kirjakierros-menetelmää tai käyttämällä lukuteatteria (menetelmistä Aerila & Kauppinen 2019). Oppilaiden ohjattu vuorovaikutus tekstien äärellä ja taidelähtöinen tekstien käsittely saattaisi sitouttaa oppilaita lukijuuteen ja kirjoihin. Nyt oppilaiden melko passiivinen rooli saattaa näkyä esimerkiksi siinä, että heillä ei oikeastaan ole mielipidettä kirjavinkkauksista. Lisäksi monipuolisen työskentelyn suunnittelu ja toteuttaminen olisi luonteva paikka vinkkarin ja opettajan yhteistyölle.

Kirjavinkkarit suhtautuvat vinkkaukseen hyvin vakavasti. Heille on tärkeää tutustua luettavaan materiaaliin etukäteen ja varmistua siitä, että kaikki lukijat, myös heikot ja vastahakoiset, löytävät luettavaa. Lisäksi he asettavat toiminnan tavoitteiksi kirjojen lainaamisen ja positiivisen ilmapiirin, mikä merkitsee lukuinnon syntymisen mahdollisuutta. Nämä tavoitteet ovat yhteisiä opettajien kanssa ja siinä mielessä merkityksellisiä, että oppilaskyselyn mukaan oppilaat aikovat lukea kirjat, joita he vinkkauksista lainaavat.

Tutkimustuloksissa yllättävintä on oppilaiden kielivarantojen heikko näkyminen kirjavinkkauksissa. Sekä opettajat että kirjavinkkarit pitävät tärkeimpänä vinkkauksen ennakkotietona oppilaiden lukutaitoon ja lukuiloon liittyviä asioita. Ne liittyvät toisiinsa läheisesti, sillä vain sopivantasoisen tekstin lukeminen voi tuottaa lukuiloa ja kehittää lukutaitoa. Lukutaidon nähdään kuitenkin koskevan vain koulukieltä. Kuitenkin kaikissa tutkimukseen osallistuneiden opettajien luokissa puhutaan muutakin kuin koulukieltä, ja opettajat mainitsevat yhteensä lähes 20 kieltä, joita oppilaat puhuvat ensikielenään. Useat tutkimukset osoittavat, että ensikielen tukeminen edistää merkittävästi toisen kielen oppimista, vaikuttaa myönteisesti oppilaiden minäkuvaan sekä tukee ensikielen säilyttämistä ja oppimista. Lisäksi oppilaiden eri kielten käyttö on usein eriytynyttä ja tiettyjen aihepiirien ymmärtäminen sekä lukeminen voivat olla helpompaa ensikielellä. Vinkkausten yksikielisyys on yllättävää myös siinä mielessä, että tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden suosikkikirjojen joukossa oli useita englanninkielisiä kirjoja. Kannustammekin vinkkareita ja opet-

tajia miettimään yhdessä vinkkausten kielivalikoiman laajentamista esimerkiksi niin, että tarjolla on suomen-/ruotsinkielinen kirja rinnan muunkielisen version kanssa. Lähtökohtana ei ole se, että vinkkari tai opettaja hallitsisivat tarjolla olevien kirjojen kielet, vaan se, että kaikki oppilaat saisivat kosketuksen monikieliseen kirjallisuuteen. Tällöin monikielinen lapsi kokisi myös ensikielensä olevan arvokas koulukontekstissa, ja myös ne lapset, jotka kokevat olevansa yksikielisiä, havaitsisivat itsellään ja ympäristössään olevan kielivarannon.

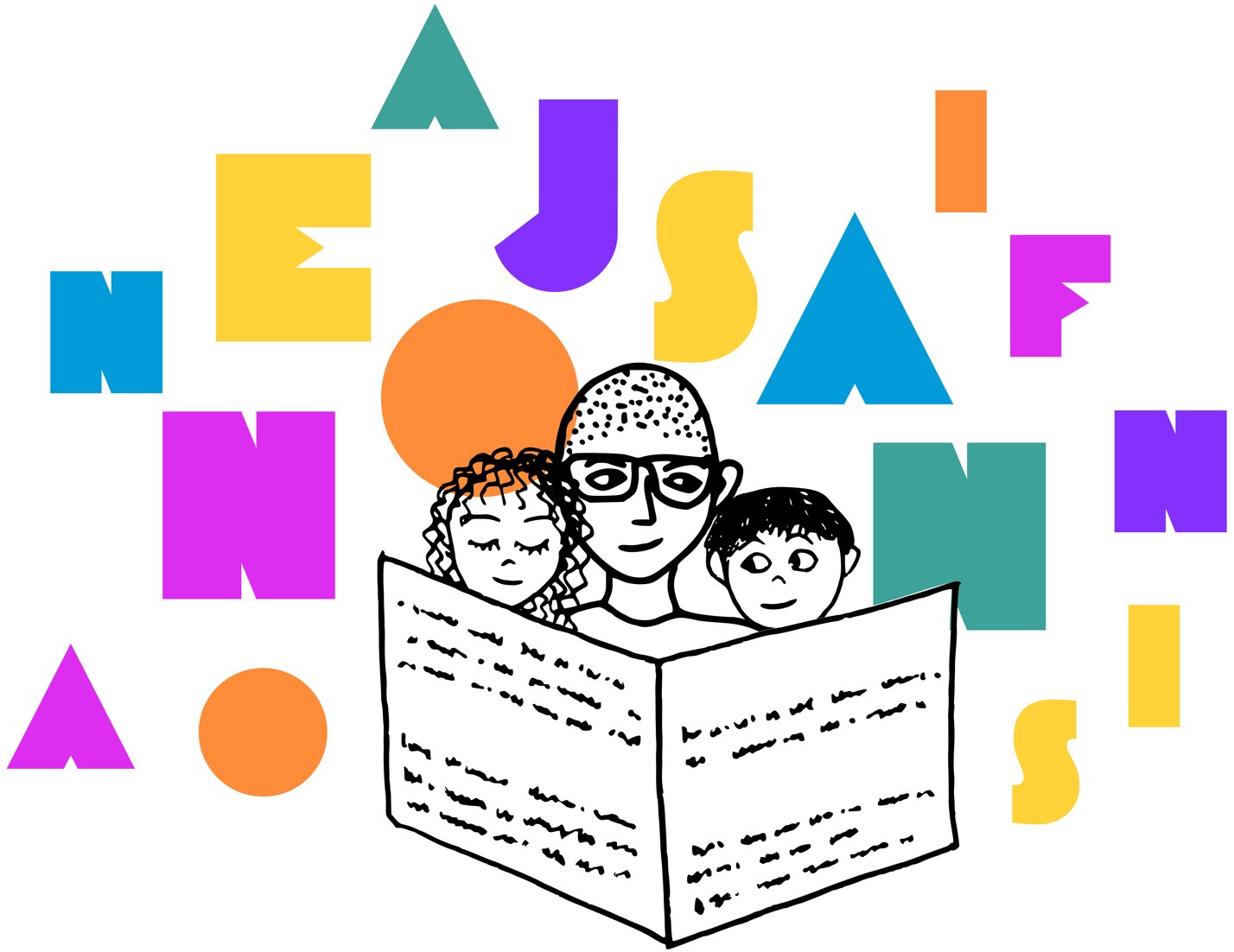

5 Kehittämisehdotuksia

Kehittämisehdotuksemme pohjaavat kirjavinkkareiden toiveisiin. Vinkkarit toivovat, että oppilaat ja opettajat voisivat olla aktiivisempia vinkkauksissa. He toivovat myös mahdollisuutta vinkata enemmän.

a. Oppilaiden ja opettajien aktivoiminen kirjavinkkauksissa myös toiminnan pedagogisen kehittämisen kautta. Kannustamme vinkkareiden ja opettajien vankempaan yhteistyöhön sekä vinkkausten suunnittelussa että toteamisessa.

b. Kirjavinkkausten kohdentaminen kielellisesti ja kulttuurisesti moninaisten ryhmien tarpeisiin. Monikielinen kirjavalikoima tuo näkyväksi eri kielten ja kulttuurien arvostusta koulussa ja kirjastossa.

c. Vinkkausten lisääminen ja monipuolistaminen oppilaiden ja opettajien aktivoinnin kautta. Esimerkiksi oppilaiden vinkkaukset toinen toisilleen ovat kokeilemisen arvoisia vinkkausten laajennuksia.

d. Kirjavinkkausten laajentaminen varhais- ja esiopetukseen sekä toiselle asteelle. Vinkkarin toiminta varhaiskasvatuksessa ja kaikilla kouluasteilla tukee kirjallisuuden asemaa oppimisessa ja mahdollistaa varhaiskasvattajien ja toisen asteen opettajien ammattitaidon kehittymisen ja kirjallisuustiedon lisääntymisen.

LÄHTEET

Bang-Jensen, V. (2010). A Children's Choice Program: Insihgts into Book Selection, Social Relationships, and Reader Identity. Language Arts, 87(3), 169–176).

Batchelor, K. E. & Cassidy, R. (2019). The Lost Art of the Book Talk: What Students Want. The Reading Teacher, 73(2), 230–234.

Cho, J. (2021). A Study of Effectiveness of Book Recommendations for Elementary School Students. Korean Society for Library and Information Science, 55(2), 131–146.

Park, K.-H., Jho, A. & Lee, M. (2021). The Effect of Self-Choice Reading on Reading Interest in Elementary School Students: Focusing on Book Selection Class in A Elementary School. Journal of Korean Library and Information Science Society, 52(2), 253–274.

Schmidt, C. 2020. Librarians' book talks for children: An opportunity for widening reading practices? Journal of Early Childhood Literacy, 0(0), 1–23.

LIITE 1. KIRJAVINKKAUKSISTA VALMISTUNEITA OPINNÄYTETÖITÄ

Colliander, Lotta (2011). Kirjavinkkauksen vaikutuksia alakoululaisten lukutottumuksiin. Pro gradu -tutkielma, Opettajankoulutuslaitos, Luokanopettajan koulutus. Helsingin yliopisto.

Hakulinen, Merja (2019). Lukuvalmennus Pieksämäen kaupunginkirjastossa : Henkilökohtainen kirjavinkkaus ja suositteleva lukupiiri. AMK Opinnäytetyö, Kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma, Oulun ammattikorkeakoulu. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226850/Hakulinen_Merja.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Kalaja, Titta (2016). Tehdäänpä yhteistyötä! Musiikki ja kirjavinkkaus kohtaavat. YAMK Opinnäytetyö, Musiikin tutkinto-ohjelma, Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/111770/kalaja_titta.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Keränen , Satu (2014). Kirjavinkkausta kemiläisille varhaiskasvattajille. AMK Opinnäytetyö, Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma, Oulun seudun ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/71970/Keranen_Satu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kylä-Liuhala, Anette (2011). Tenkkausta teineille: kirjavinkkausta teatterin keinoin Huittisten yläkoulussa. Pro gradu -tutkielma, informaatiotieteiden yksikkö, informaatiotutkimus ja interaktiivinen media, Tampereen yliopisto.

Kääriäinen-Färm, Heli (2013). Lukuinnostusta etävinkkauksella – Naantalin kaupunginkirjaston hanke. AMK Opinnäytetyö, Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma, Turun ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/63535/Kaariainen-Farm_Heli.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lammila, Nina (2017). Innostusta ruotsiksi lukemiseen: kirjavinkkausta ruotsin tunnilla. AMK Opinnäytetyö, Kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto- ohjelma, Oulun ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/128869/Lammila_Nina.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lautamäki, Karla (2020). Kaikki keinot sallittuja kun innostetaan lukemaan - Kyselytutkimus 5-luokkalaisille kirjavinkkauksesta. YAMK Opinnäytetyö, Kirjasto- ja tietopalvelualan koulutusohjelma. Turun ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/334924/Opinnäytetyö%20Karla%20Lautamäki%20pdf.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Meriläinen, Meri (2015). Kirjavinkkaukset kolmasluokkalaisille maikkulan kirjas- tossa ja madekosken koululla. AMK Opinnäytetyö, Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma, Oulun ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/90193/Merilainen_Meri.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Perälä, Sami (2018). Poikien lukemisen edistäminen Eepos-kirjastoissa. AMK Opinnäytetyö, Kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma, Liiketoiminta ja kulttuuri, Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/150485/Perala_Sami.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rautakoski, Sonja (2020). Lukuehdotuksia aleksandrian kirjastosta : kirjavinkkausta historiallisesta näkökulmasta. AMK Opinnäytetyö, Kirjasto- ja tietopalveluala, Oulun ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/355228/Rautakoski_Sonja.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Ronkainen, Elli (2001). Kirja ja lukija kohtaavat: viidesluokkalaisten lukuharrastus ja kirjavinkkaus kirjallisuuspedagogisena menetelmänä. Pro gradu -tutkielma. Opettajankoulutuslaitos, Kasvatustieteiden tiedekunta, Turun yliopisto.

Santikko, Terhi (2011). Kirjavinkkaus innostajana lukuharrastuksen heräämiselle: 4.-6. -luokkalaisten lukuharrastusselvitys ja kirjavinkkauskokeilu. Pro gradu -tutkielma, Opettajankoulutuslaitos, kasvatustiede, Rauman yksikkö, Turun yliopisto.

Sanna Suutari (2016). Kirjavinkkauksen järjestäminen alueellisen yhteistyön voimin. AMK Opinnäytetyö, Liiketoiminta ja kulttuuri, Kirjasto- ja tietopalvelualan Tutkinto-ohjelma, Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/118717/Suutari_Sanna.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ronkainen, Elli (2001). Kirja ja lukija kohtaavat: viidesluokkalaisten lukuharrastus ja kirjavinkkaus kirjallisuuspedagogisena menetelmänä. Pro gradu -tutkielma, opettajankoulutuslaitos, Turun yliopisto.

Tenhunen, Katariina (2012). Draamavinkkaus. AMK Opinnäytetyö, Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma, Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64147/tenhunen_katariina.pdf?sequence=1&isAllowed=y

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

TURKU
Kirjasto